

Saimaan ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala Lappeenranta
Hoitotyön koulutusohjelma
Terveystyösuunnitelman suunnitteluvaihtoehto

Sofia Hirvonen, Sanna Muhonen ja Emilia Pulkki

Sateenkaaren monet värit – tietopaketti sateenkaari-perheiden kohtaamisesta äitiys- ja lastenneuvolatyössä

Opinnäytetyö 2016

Tiivistelmä

Sofia Hirvonen, Sanna Muhonen ja Emilia Pulkki
Sateenkaaren monet värit – tietopaketti sateenkaariperheiden kohtaamisesta äitiys- ja lastenneuvolatyössä, 33 sivua, 1 liite
Saimaan ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala Lappeenranta
Hoitotyön koulutusohjelma
Terveydenhoitotyön suuntautumisvaihtoehto
Opinnäytetyö 2016
Ohjaaja: yliopettaja Anja Liimatainen, Saimaan ammattikorkeakoulu

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa tietopaketti terveydenhoitajaopiskelijoille sateenkaariperheiden kohtaamisesta äitiys- ja lastenneuvolatyössä. Tavoitteena oli lisätä perheiden moninaisuuden huomioimista ja kohtaamista terveydenhoitajaopintojen aikana ja siten kehittää sateenkaariperheiden kohtaamista neuvolatyössä.

Opinnäytetyössä selvitetään, mitä hyvään sateenkaariperheen kohtaamiseen neuvolatyössä kuuluu, sekä kerrotaan perustietoa sateenkaariperheistä Suomessa. Opinnäytetyössä tarvittava tieto koostettiin sateenkaariperhetutkimuksista, kirjallisuudesta sekä internetjulkaisuista. Opinnäytetyön tietopaketin tekemisessä hyödynnettiin jo olemassa olevia oppaita. Tietopaketti kehitettiin lopulliseen muotoonsa terveysalan opettajien antaman palautteen avulla.

Jatkotutkimusaiheeksi nousi tietopaketin hyödynnettävyyden tutkiminen terveydenhoitajaopiskelijoiden koulutuksessa. Jatkossa tietopaketin sisältöä voidaan kehittää opiskelijoiden palautteen myötä. Jatkotutkimusehdotuksena on koota seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä sekä heidän perheitään käsittelevä opintomateriaali osaksi lukion terveystiedon opintoja.

Asiasanat: sateenkaariperheet, kohtaaminen, monimuotoisuus, neuvola, sateenkaariperheiden oikeudet

Abstract

Sofia Hirvonen, Sanna Muhonen and Emilia Pulkki

"Sateenkaaren monet värit" – a guide about how to come in contact with rainbow families in maternity clinic and child health clinic work , 33 pages, 1 appendix

Saimaa University of Applied Sciences

Health Care and Social Services Lappeenranta

Degree Programme in Public Health Nursing

Bachelor's Thesis 2016

Instructor: Anja Liimatainen, Principal Lecturer at Saimaa University of Applied Sciences

The aim of the study was to create a guide for public health nursing students on how to come in contact with rainbow families in maternity clinics and child health clinics. The purpose of the product was to develop how to meet a diversity of minority families and be able to give instructions and knowledge about rainbow families.

This thesis clarifies the main issues the public health nurses encounter in contact with rainbow families in maternity clinic and child health clinic. The information was gathered from literature, research and Internet publications. This thesis contains information about the rainbow families, taking the clients' sexuality, into consideration how to support proper parenthood and relationships and facts about laws and rights concerning rainbow families. The guide was edited on the feedback received from the lecturers of public health nursing. The goals for the guide was it to be informative, easy to read and usable.

As a further research topic information about the guide's functionality among public health nursing students could be collected and developed. Further study is required to produce material about sexual and gender minorities for high school studies.

Keywords: Rainbow families, Maternity Clinic, Child Health Clinic, diversity

Sisällys

1	Johdanto.....	5
2	Sateenkaariperheiden moninaisuus.....	6
2.1	Perhekäsitys ja sateenkaariperheiden kehitys Suomessa	6
2.2	Sateenkaariperheiden eri muodot.....	8
3	Sateenkaariperheiden oikeudet	11
3.1	Rekisteröity parisuhde, vanhemmuus ja adoptio	11
3.2	Perhevapaat ja etuudet.....	14
4	Äitiys- ja lastenneuvolat perheiden tukena.....	15
4.1	Perheiden moninaisuuden kohtaaminen.....	15
4.2	Seksuaalisuuden puheeksi ottaminen	17
4.3	Vanhemmuuden ja parisuhteen tukeminen.....	20
5	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite.....	22
6	Opinnäytetyön toteutus.....	22
6.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	23
6.2	Aineiston keruu ja analysointi	23
6.3	Sateenkaaren monet värit -tietopaketin kokoaminen	24
6.4	Tietopaketin arviointi ja muokkaus.....	25
7	Pohdinta.....	26
7.1	Luotettavuus ja eettiset näkökohdat	26
7.2	Ammatillinen kasvu ja kehitys	27
	Taulukot.....	29
	Kuviot.....	29
	Lähteet.....	30

Liitteet

Liite 1 Sateenkaaren monet värit, tietopaketti

1 Johdanto

Tämän opinnäytetyön tarkoitus on koota jo olemassa olevaa tietoa sateenkaariperheistä äitiys- ja lastenneuvolatyön asiakkaina sekä tuottaa tietopaketti terveydenhoitajaopiskelijoille sateenkaariperheiden kohtaamisesta neuvolatyössä.

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2014 Suomessa oli 524 sateenkaariperhettä, joissa oli yhteensä 797 alle 18-vuotiasta lasta. Merkittävä osa seksuaalivähemmistöjen perheistä ei kuitenkaan näy tilastoissa tai tilastoituu väärin. Sateenkaariperheistä 97% on julkisten äitiys- ja lastenneuvolapalveluiden asiakkaina. (Jämsä 2008f, 173; Suomen virallinen tilasto 2014b; Suomen virallinen tilasto 2014c.)

Suomalaisen vuonna 2006 toteutetun sateenkaariperhekyselyn tuloksena ilmeni, että suurin osa sateenkaariperheistä oli pääosin tyytyväisiä terveydenhuollon palveluihin. Vajaa puolet vastanneista koki terveydenhoitajien heikon tietotason sateenkaariperheistä vaikuttaneen palvelun laatuun heikentävästi. (Kuosmanen 2007b.) Neuvoloissa työskentelevät terveydenhoitajat kaipaavatkin lisätietoa sateenkaariperheiden vanhemmuuden tukemisesta, perhelainsäädännöstä, sekä huoltajuudesta (Kerppola-Pesu, Moring & Piispanen 2015, 17). Ajankohtaiseksi aiheen tekee myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelma, Kaikkien perheiden Suomi -hanke sekä Seksuaalinen tasavertaisuus ry:n poliittisessa strategiassa aikavälille 2014–2017 linjattu tavoite saada seksuaalisuuden ja sukupuolen sekä perheiden moninaisuus osaksi eri ammattialojen koulutuksia. (Seksuaalinen tasavertaisuus ry 2013; Kerppola-Pesu ym. 2015, 17; Klemetti & Raussi-Lehto 2016, 189.)

Opinnäytetyössä syvennymme sateenkaariperheiden moninaisuuteen ja sen ilmentymiseen äitiys- ja lastenneuvolatyössä sekä siihen, kuinka opinnäytetyömme tuotoksena syntyvä tietopaketti voisi tuoda tietoa ja auttaa tulevia terveydenhoitajia sateenkaariperheiden kohtaamisessa. Tässä opinnäytetyössä kohtaamisella tarkoitetaan kokonaisvaltaista vuorovaikutusta sateenkaariperheiden kanssa, niiden moninaisuuden ja tarpeiden huomioimista sekä tuen antamista ja ohjausta.

2 Sateenkaariperheiden moninaisuus

Juha Jämsän (2008) mukaan moninaisuus kuvastaa hyvin nykyaikaista yhteiskuntaa. Aiemmin ihmisten ja elämäntilanteiden kirjavuus ei ole täysin mahtunut kulttuurin rajojen sisään. Kulttuurin muuttumisen myötä valintojen tekemisen mahdollisuus on lisääntynyt ja sen ansiosta moninaisuus on saanut suurempaa jalansijaa yhteiskunnassa. Vapaus moninaiisiin valintoihin avaa yksilölle mahdollisuuden elää omannäköistään ja itsellensä sopivaa elämää. Tämän seurauksena yhteiskunta muuttuu monimutkaisemmaksi, joten toisen ihmisen ammatillinen kohtaaminen vaatii laaja-alaista osaamista. (Jämsä 2008b, 20–21.)

2.1 Perhekäsitys ja sateenkaariperheiden kehitys Suomessa

Tilastokeskus määrittelee perheen henkilöiksi, jotka elävät avo- tai avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa sekä näihin parisuhdemuotoihin mahdollisesti kuuluvat lapset. Perheeksi määritellään myös toinen vanhemmista lapsineen. Lapsiperheessä on vähintään yksi kotona asuva alle 18-vuotias lapsi. Yksin asuvat tai yhdessä samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa asuvat eivät kuulu perhevähöstöön. Koska Suomesta puuttuu virallinen kahden naisen tai kahden miehen avoliitto, eivät kaikki sateenkaariperheet näy tilastoissa. Tilastokeskuksen vuoden 2014 tilastoissa oli yhteensä 524 *rekisteröity parisuhde ja lapsia* -perhetyypin perheitä, joissa lapsia oli yhteensä 797. Rekisteröidyn parin muodostamissa lapsiperheissä 38 prosentilla oli vain yksi lapsi ja 22 prosentilla kaksi lasta. (Pohjanpää 2013; Suomen virallinen tilasto 2014b; Suomen virallinen tilasto 2014c; Tilastokeskus 2016.)

Perheen määrittely ei ole yksinkertaista. Se on riippuvaista kulttuurista sekä aikakaudesta. Yksilöt määrittelevät itse, keitä heidän perheisiinsä kuuluu. Perheet voivat muodostua biologisin, juridisin tai emotionaalisin perustein. Emotionaalinen side perheenjäsenten välillä voi olla merkityksellisempi kuin biologiset tai juridiset perusteet. Perhemuotojen moninaisuutta voidaan tarkastella pitkän aikavälin tilastoista. Tilastoista ilmenee muuan muassa, että lapsia syntyy yhä enemmän avioliiton ulkopuolella, avioerojen määrä on noususuhdanteinen, avoliittojen ja rekisteröityjen parisuhteiden määrä on noussut, ja yksinasuvia ja uusperheitä

on enenevässä määrin. (Åstedt-Kurki, Jussila, Koponen, Lehto, Maijala, Paavilainen & Potinkara 2008, 11–13; Berg 2012.)

Sateenkaariperheiden perhe-elämä on noussut hiljaksen osaksi suomalaista yhteiskuntaa järjestöjen aktiivisesti ajaessa sateenkaariperheiden oikeuksia. Sateenkaariperheistä alettiin puhua yhä enemmän julkisesti Vasemmistoliiton, Vihreiden ja Setan (Seksuaalinen tasavertaisuus ry) harjoittaman sateenkaariperhepolitiikan ansiosta 1990-luvulla. Pääkaupunkiseudun hedelmöitysklinikat alkoivat ottaa naispareja ja itsellisiä naisia asiakkakseen. *Sateenkaarifamilistinen käänne* lakimuutoksineen ja hedelmöityshoitomahdollisuuksineen loi uudenlaisen mahdollisuuden sateenkaariperheille elää lapsiperhe-elämää suomalaisessa yhteiskunnassa. Tämän seurauksena yhä useampi naispari perusti perheen lesbopariskuntana. Homomiehet omaksuivat sateenkaarifamilistisen käänteen lesbopariskuntia myöhemmin. (Kuosmanen 2007a, 37.)

Sateenkaariperheet voidaan jakaa useampaan sukupolveen. Sukupolvien kehitykseen ovat vaikuttaneet kunkin ajan perhepolitiikka ja kulttuuri yhteiskunnassa. Naispareista voidaan tunnistaa neljä eri sukupolvea ja miehistä kaksi. Ensimmäinen sukupolvi, äitien ja lesbojen sukupolvi, muodostui äideistä, jotka saivat lapsensa heterosuhteissaan. Suhteiden päätyttyä eroon, he päätyivät yksinhuoltaja-äideiksi, joilla oli naisystävä. Toiseen sukupolveen kuuluivat heterosuhteissa lapsensa saaneet äidit, jotka muodostivat uusperheen uuden naiskumppaninsa kanssa. He todistivat, että on mahdollista elää kahden naisen lapsiperheenä. Kolmas sukupolvi oli klinikkasukupolvi, joka toimi aktiivisesti sateenkaariperhepoliittisesti ja perusti Sateenkaariperheet-yhdistyksen. Neljäs sukupolvi tarkoittaa moniapilaperheen perustaneita lesboäitejä/naispareja ja homomiestä/miespareja. Nämä miesparit ja homomiehet ovat osa homoisien uutta sukupolvea, joka myös kattaa miesparien perustamat ydinperheet. Sukupolveen kuulumisen määrittymisen perusteella, milloin ja millä lisääntymiskeinolla lapsia on suunniteltu ja tehty. Tästä syystä Suomessa elää tällä hetkellä näitä kaikkia sateenkaariperheiden sukupolvia limittäin. (Kuosmanen 2007a, 38–40.)

2.2 Sateenkaariperheiden eri muodot

Sateenkaariperheitä tukiessa ja ohjatessa tulee huomioida perheen moninaisuus ja tarpeet. Sateenkaariperhemuotojen hahmottamista edesauttaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ymmärtäminen, koska sateenkaariperheet ovat lapsiperheitä, joissa vähintään yksi vanhemmista on seksuaali- tai/ja sukupuolivähemmistön edustaja. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvat kaikki, jotka tuntevat emotionaalista ja/tai romanttista vetovoimaa saman sukupuolen edustajaan. Seksuaalivähemmistöt jaetaan alaluokkiin, kuten homot, lesbot ja biseksuaalit. Sukupuolivähemmistöillä tarkoitetaan ihmisiä, joiden sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu eroaa joko aina tai joskus siitä sukupuolesta, joka heille on syntyessään määritetty. Sukupuolivähemmistöjä ovat esimerkiksi transihmiset, intersukupuoliset sekä muunsukupuoliset. (Sateenkaariperheet ry 2016; Seksuaalinen tasavertaisuus ry 2013.)

Sateenkaariperheiden kirjo on laaja, mutta eri perhemuotoja yhdistää perheiden tarkka suunnittelu ja voimakas sitoutuminen perheen lapseen. Yleisin sateenkaariperhemuoto on naisparin ydinperhe. Miesparin ydinperhe on puolestaan harvinaisen, koska miespareilla ei ole adoptiomahdollisuutta, mikä vaikeuttaa heidän lastensaantia. Lähes kaikki Tilastokeskuksen tilastoissa näkyvistä suomalaisista sateenkaariperheistä ovat naisparin muodostamia, vain pieni osa sateenkaariperheistä on kahden miehen muodostamia lapsiperheitä. Nais- tai miespari jakaa keskenään lapsen tai lasten vanhemmuuden, ja he ovat yleensä lapsen tai lasten juridisia vanhempia. Nais- tai miesparin muodostama perhe voi olla myös sateenkaariuusperhe, jolloin toinen tai molemmat vanhemmat ovat saaneet lapsia ennen nykyisen perheen muodostusta. (Jämsä 2007b; Pohjanpää 2013; Sateenkaariperheet ry 2014a.)

Sateenkaariperheitä yhdistää myös kulttuuristen mallien puuttuminen. Tästä syystä sateenkaariperheet rakentavat itse perhemallinsa ja toimintatapansa. Esimerkiksi apilaperheissä vanhemmuus jaetaan useamman kuin kahden aikuisen kesken. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsi tai lapset syntyvät kahden eri perheyksikön yhteisiksi lapsiksi. Perheet voidaan jakaa kolmen vanhemman kolmiapilaperheisiin, neljän vanhemman neljapilaperheisiin ja niin edelleen. Esimerkiksi perhe voi muodostua naisparin ja itsellisen miehen muodostamasta perheestä, jolloin

kyseessä on kolmiapilaperhe. Tilastoissa homomiesten isyys peittyy helposti, koska Suomessa lapsella ei voi olla kuin korkeintaan kaksi juridista vanhempaa. Vaikka kolmi- ja neliapilaperheissä isyys olisi vahvistettu, on perhe usein luokassa *äiti ja lapsia* tai *rekisteröity parisuhde ja lapsia*. Tällöin miehet eivät näy tilastoissa. Apilaperheissä vanhemmuus jaetaan sosiaalisesti parisuhteen rajojen yli, joten vanhemmilla on emotionaalinen side lapsen tai lasten vanhemmuuteen, siihen sitoutumiseen ja sen jakamiseen. (Jämsä 2007b; Kuosmanen 2007a, 39; Pohjanpää 2013; Sateenkaariperheet ry 2014a.)

Muita sateenkaariperhemuotoja ovat polyamorinen perhe, ystäväperhe ja transvanhemman tai -vanhempien perhe. Käsitteenä polyamoria tarkoittaa monisuhteisuutta, jolla viitataan intiimeihin, seksuaalisiin ja/tai romanttisiin suhteisiin, jossa on enemmän kuin kaksi osapuolta. Kaikki osapuolet ovat yhteisymmärryksessä sopineet parisuhteen pelisäännöistä. Osapuolilla voi myös olla useampi rinnakkainen pari- tai seksisuhde. Polyamorisessa perheessä suhteen osapuolet jakavat vanhemmuuden keskenään. Sateenkaariperheiden, kuten muidenkin perheiden, vanhemmuuden arjen jakaminen riippuu pitkälti perheen keskinäisistä sopimuksista. Esimerkiksi ystäväperheissä lapsen tai lasten vanhemmuuden jakavat kaksi tai useampi keskenään ystäviä oleva ihminen. Samassa yhteisössä asuvat henkilöt tai esimerkiksi homomies ja heteronainen voivat muodostaa ystäväperheen. Lapsella voi myös olla sosiaalisia vanhempia. Tämä tarkoittaa, että vanhemmuus tapahtuu lasten arjessa, vaikka lapsen arkeen kuuluvilla vanhemmilla ei ole biologista, geneettistä tai juridista sidettä lapseen. Sosiaalisen vanhemmuuden tunnistaminen, sen kunnioittaminen sekä katkeamattomuus ovat tärkeitä asioita lapsen elämässä. (Sateenkaariperheet ry 2014a; Seksuaalinen tasavertaisuus ry 2016.) Taulukkoon 1 on kerätty sateenkaariperhemuodot tiivistetyksi.

Sateenkaariperhemuodot	
Naisparin ydinperhe	Naispari jakaa yhdessä lapsen tai lasten vanhemmuuden sekä toimii juridisina vanhempina.
Miesparin ydinperhe	Miespari jakaa yhdessä lapsen tai lasten vanhemmuuden sekä toimii juridisina vanhempina.
Apilaperhe	Vanhemmuus jaetaan useamman perheyksikön kesken, esimerkkinä kolmen vanhemman kolmiapilaperhe tai neljän vanhemman neliapilaperhe. Perheyksiköitä ovat esimerkiksi naispari ja itsenäinen mies tai nais- ja miespari.
Polyamorinen perhe	Useampi kuin kaksi aikuista elää polyamorisessa suhteessa, jossa kaikki osapuolet ovat sopineet yhteisesti suhteen pelisäännöistä. Kaikki suhteen osapuolet jakavat vanhemmuuden yhdessä.
Ystäväperhe	Vanhemmuus jaetaan ystävien kesken, esimerkiksi ystävinä olevat homomies ja heteronainen toimivat lapsen tai lasten vanhempina.
Transvanhemman tai -vanhempien perhe	Perheen toinen tai molemmat vanhemmat kuuluvat sukupuolivähemmistöön.

Taulukko 1. Sateenkaariperhemuodot

3 Sateenkaariperheiden oikeudet

Sateenkaariperheet ry tekee aktiivisesti Setan kanssa poliittista vaikuttamistyötä, jolla on pyritty parantamaan sateenkaariperheiden lasten ja vanhempien asemaa. Myönteisiä uudistuksia on tehty muun muassa hedelmöityshoitolaain, perheen sisäisen adoption, rekisteröidyn parisuhteen ja viimeisintä osittain kumoavan tasa-arvoisen avioliittolain osalta. Sukupuolineutraalin avioliittolain toimeenpaneminen vaatii valmisteluja ja useita lakimuutoksia, mutta laki on tulossa voimaan vuoden 2017 alussa. Myös perhevapaiden osalta sateenkaariperheiden tilannetta on saatu parannettua. (Sateenkaariperheet ry 2014b; Sarhimaa 2015.)

Uudistuksille yhteistä on se, että ne parantavat ennen kaikkea naisparien ydinperheiden asemaa. Sateenkaariperheet ry haluaakin tulevaisuudessa painottaa poliittisessa työssään myös useamman kuin kahden vanhemman perheiden asemaa sekä HBT(homo-, bi-, trans-)-miesten perheiden asemaa. Erityisesti lasten asemaa ja miesparin perheellistymismahdollisuuksia halutaan edistää. Tänä vuonna on tehty kansalaisaloite uudesta äitiyslaidista, joka mahdollistaisi naisparin vanhemmuuden vahvistamisen jo neuvolakäynneillä. Näin lapsella olisi kaksi juridista vanhempaa jo syntyessään. Perhevapaat ja niihin liittyvät etuudet on edelleen usein sidottu kahta eri sukupuolta olevan vanhemman ydinperhemalliin. Esimerkiksi lastaan luonaan hoitava mies ei ole oikeutettu isyysvapaaseen, jos hän ei asu lapsen äidin kanssa. Isyysvapaa on sidoksissa äidin, ei lapsen kanssa asumiseen. (Sateenkaariperheet ry 2014b; Sateenkaariperheet ry. 2016b)

3.1 Rekisteröity parisuhde, vanhemmuus ja adoptio

Kahden samaa sukupuolta olevan 18-vuotiaan parisuhde voidaan rekisteröidä. Parisuhdetta ei voida rekisteröidä, jos suhteen osapuoli on jo rekisteröidyssä parisuhteessa tai avioliitossa, tai jos suhteen osapuolet ovat toisiinsa nähden sellaisessa sukulaisuussuhteessa, joka avioliittolain 7, 9 tai 9a §:n mukaan on este avioliitolle. (Laki rekisteröidystä parisuhteesta 24/2012.)

Oikeusministeri voi myöntää luvan parisuhteen rekisteröintiin sukulaisuuteen perustuvasta rekisteröinnin esteestä huolimatta soveltaen. Luvan myöntämisestä säädetään avioliittolain 9 §:ssä. Maistraatti tutkii, ettei parisuhteen rekisteröinnille ole laissa määritettyä estettä. Parisuhteen rekisteröinnin oikeusvaikutukset ovat

samanlaiset kuin avioliitossa, jollei toisin säädetä. (Laki rekisteröidystä parisuhteesta 24/2012.)

Rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta isyyslainsäännöksiä isyyden toteamisesta avioliiton perusteella, eikä muitakaan sellaisia säännöksiä, jotka koskevat aviopuolisoa yksinomaan hänen sukupuolensa perusteella. Parisuhteen osapuoli voi ottaa ottolapsekseen parisuhteen toisen osapuolen lapsen. (Laki rekisteröidystä parisuhteesta 24/2012.)

Parisuhde voidaan rekisteröidä Suomessa ainoastaan, jos ainakin toinen parisuhteen osapuolista on Suomen kansalainen ja hänellä on asuinpaikka Suomessa, tai jos kummallakin osapuolella on rekisteröintiä välittömästi edeltäneen kahden vuoden ajan ollut asuinpaikka Suomessa. Rekisteröity parisuhde, joka on rekisteröity vieraassa valtiossa, on pätevä Suomessa, jos se on pätevä siinä valtiossa, jossa parisuhde on rekisteröity. (Laki rekisteröidystä parisuhteesta 24/2012.)

Rekisteröidyille pareille perheen sisäinen adoptio on ollut mahdollista syyskuusta 2009 alkaen. Perheen sisäisessä adoptiossa sosiaalinen vanhempi vahvistaa juridisen vanhemmuutensa puolisonsa lapseen. Vuonna 2014 Suomessa tehtiin 115 perheen sisäistä adoptiota, joissa rekisteröidyssä parisuhteessa elävä adoptoi puolisonsa juridisen lapsen (Suomen virallinen tilasto 2014a).

Jos rekisteröidyssä parisuhteessa tai avioliitossa elävä henkilö aikoo adoptoida alaikäisen lapsen, adoptio voidaan vahvistaa parisuhteen toisen osapuolen suostumuksella lain 13 § mukaan. Adoption harkinta-ajasta, joka on kahdeksan viikkoa lapsen syntymästä ja määritelty lain 15 §:ssä, voidaan poiketa, jos adoptionhakija elää äidin kanssa rekisteröidyssä parisuhteessa ja adoptoitava lapsi on syntynyt rekisteröidyn parisuhteen aikana annetun, hedelmöityshoitolain mukaisen hedelmöityshoidon tuloksena (Adoptiolaki 663/2015 vrt. Laki hedelmöityshoidoista 596/2012).

Juridinen vanhemmuus eroaa huoltajuudesta siten, että vanhemmalla on elatusvelvollisuus ja lapsella on perintöoikeus suhteessa vanhempaan ja tämän sukuun, kun taas huoltajalla ei ole elatusvelvollisuutta lapseen, eikä lapsella ole tapamisoikeutta huoltajaansa. Juridinen vanhemmuus muodostuu synnyttämisen,

isyyden tunnustamisen tai avioliitossa vahvistetun isyyden tai adoptioprosessin kautta. (Sateenkaariperheet ry 2016a.)

Adoptio on juridisen vanhemmuuden vahvistamista oikeuden päätöksellä. Adoptiomuodot voidaan jakaa perheen sisäisiin ja perheen ulkoisiin adoptioihin. Sisäisessä adoptiossa rekisteröitypuoliso tai aviopuoliso vahvistetaan lapsen juridiseksi vanhemmaksi. Perheen ulkopuolisella adoptiolla tarkoitetaan adoptiota, jossa lapsi tulee perheeseen sen ulkopuolelta. Sateenkaariperheiden yleisin adoptiomuoto on perheen sisäinen adoptio, jolloin naisparin toinen osapuoli adoptoi puolisonsa synnyttämän lapsen. (Sateenkaariperheet ry 2016a.)

Jos lapsen äidille on annettu hedelmöityshoidoista annetun lain mukaista hedelmöityshoitoa, ja lapsi on syntynyt annetun hoidon tuloksena, lapsen isä on mies, joka yhteisymmärryksessä äidin kanssa antoi suostumuksensa hoitoon. Jos hoitoa on annettu naiselle yksin, lapsen isä on mies, jonka siittiötä on käytetty hoidossa, jos mies on ennen hoidon antamista tai yhteisymmärryksessä äidin kanssa hoidon antamisen jälkeen suostunut isyyden vahvistamiseen laissa määritellysti. (Isyyslaki 664/2015.)

Aiesopimuksessa sovitaan keskinäiseen vanhemmuuteen liittyvistä asioista sekä vanhemmuuden velvollisuuksiin ja oikeuksiin liittyvistä asioista. Vanhemmat kirjoittavat aiesopimuksen keskinäisten neuvottelujen perusteella yleensä ennen lasten syntymää. Sateenkaariperheet ry neuvoo kirjoittamaan tällaisen asiakirjan etenkin silloin, kun perheessä on enemmän kuin kaksi vanhempaa. Vaikka aiesopimus ei olekaan juridisesti toimeenpantavissa, on se hyvänä muistutuksena vanhempien yhteisestä tahdosta mahdollisten kriisitilanteiden varalta. Aiesopimuksella pyritään takaamaan lapsen edun toteutuminen olosuhteista riippumatta. Sopimuksessa voidaan pohtia toimintamalleja esimerkiksi parisuhteen päättymisen tai kuolemantapauksen varalta. (Jämsä 2007a, 89.)

Lapsi ei peri biologisen vanhempansa rekisteröityä puolisoa, ellei siitä ole testamentilla määrätty. Parin ollessa rekisteröidyssä parisuhteessa lapsi kuuluu ensimmäiseen perintöveroluokkaan, ja on näin ollen samassa asemassa kuin vastaavissa heteroperheissä omat lapset. Avopuolison lapselle testamentatusta

omaisuudesta peritään perintövero kolmannen perintöveroluokan mukaan. (Jämsä 2007a, 92.)

3.2 Perhevapaat ja etuudet

Vanhempainvapaat myönnetään rekisteröidyille pareille ja ottovanhemmille. Heidän rekisteröidyillä puolisoillaan on oikeus saada hoitovapaata ja kotihoidon tukea lapseksi ottamisen yhteydessä, kuten myös yli kolmivuotiaan ottolapsen hoitamiseen. Ottovanhemmilla oikeus hoitovapaaseen jatkuu, kunnes adoptoinnista on kulunut kaksi vuotta, kuitenkin enintään lapsen koulun alkamiseen (Kuosmanen 2007c, 97.). Parisuhteensa rekisteröineet puoliset voivat saada vanhempainrahaa. Joko toinen puolisoista voi jäädä hoitamaan lasta vanhempainrahakaudelle, tai kausi voidaan jakaa puolisoitten kesken niin, että lasta hoidetaan eri aikoina. Oikeuden yksityiskohtiin vaikuttaa se, onko rekisteröidyn parisuhteen osapuoli adoptoinut kumppaninsa lapsen. Vanhempainraha-oikeus koskee kuitenkin vain naispareja, sillä isän vanhempainrahan edellytyksenä on lain mukaan avio- tai avoliitto lapsen äidin kanssa. Isyysrahaa haetaan isän vanhempainraha-hakemuksella (SV 29a), vaikka kyseessä olisi naispuolinen adoptiovanhempi. (Kela 2015.) Jos lapsi on syntynyt tai adoptoitu parisuhteen rekisteröimisen jälkeen, vanhempainvapaita voivat käyttää lapsen kanssa samassa kotitaloudessa asuvat biologiset ja adoptiovanhemmat sekä rekisteröidyssä parisuhteessa elävät vanhemmat. (Kuosmanen 2007c, 97.)

Äitiys ja isyysvapaat määräytyvät synnyttämisen, juridisen vanhemmuuden ja sukupuolen perusteella. Puolisonsa alle yksivuotiaan lapsen tai adoptiolapsen adoptoinut voi saada adoptiovanhemman isyysrahaa tai vanhempainrahaa. Parisuhteen rekisteröinnin on täytynyt tapahtua ennen sitä päivää, kun etuutta haetaan. Rekisteröidyn parisuhteen osapuolilla on oikeus isyysrahaan sukupuolesta riippumatta. Vanhempainrahakauden pituutta vähentää puolisolle mahdollisesti jo maksetut vanhempainrahapäivät. Joustavaa hoitorahaa voi saada alle 3-vuotiaan lapsen virallinen huoltaja. (Kela 2015.)

Hoitovapaa ei ole sidoksissa juridiseen vanhemmuuteen, joten myös sosiaalinen vanhempi voi hyödyntää hoitovapaan. Yhdestä neljään (1-4) työpäivän tilapäinen hoitovapaa alle 10-vuotiaan, äkillisesti sairaan lapsen hoitamiseksi voidaan

myöntää myös etävanhemmille, ja siten myös moniapilaperheiden muissa kotitalouksissa asuville juridisille vanhemmille sairaan lapsen hoitamiseksi. Kansaneläkelaitos (Kela) korvaa myös osan hedelmöityshoitojen kustannuksista, jos lapsettomuus johtuu sairaudesta. (Kela 2015; Kuosmanen 2007c, 98.)

Lapsella voi olla oikeus elatustukeen, jos avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen isyyttä ei ole vahvistettu. Miesparin lapselle ei voida myöntää elatustukea samalla perusteella. (Kela 2015.)

4 Äitiys- ja lastenneuvolat perheiden tukena

Äitiys- ja lastenneuvolat ovat merkittävä osa äitiyshuollon kokonaisuutta yhdessä synnytysairaaloitten ja äitiyspoliklinikoiden kanssa. Äitiys- ja lastenneuvolatoimintaa ohjaavat lainsäädäntö sekä kansalliset sosiaali- ja terveyspoliittiset linjaukset. Äitiysneuvolan tehtävänä on turvata äidin ja sikiön raskaudenaikainen hyvinvointi. Lastenneuvolan tehtävänä on turvata lasten hyvinvointi seuraamalla lasten kasvua ja kehitystä fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti. Äitiys- ja lastenneuvoloissa huomioidaan poikkeamat rutiininomaisten terveystarkastusten ansiosta. Neuvoloissa ohjataan perheitä kokonaisvaltaisesti perheen hyvinvoinnin ylläpitämiseen. Vanhempia tuetaan asiakas- ja voimavaralähtöisesti vanhemmuudessa, varhaisessa vuorovaikutuksessa ja parisuhteessa. Erityistä tukea tarvitsevien perheiden tuentarve huomioidaan ja heidät ohjataan tarvitsemansa tuen piiriin. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 20–21; Kansallinen äitiyshuollon asiantuntijaryhmä 2013, 17.) Sateenkaariperheistä 97% käyttää kunnallisia neuvolapalveluja (Jämsä 2008f, 173).

4.1 Perheiden moninaisuuden kohtaaminen

Kartoitettaessa sateenkaariperheiden kokemuksia neuvolan palveluista ja perheen kohtaamisesta esiin nousi palveluiden laadun suuri vaihtelevuus yksiköittäin ja yksilöittäin. Sateenkaariperheet kokevat, että hetero-olettamus on vahva neuvoloissa. Sateenkaariperheitä ei yleisesti tunnusteta perheiksi, jolloin perheiden on itse tuotava aktiivisesti tietoon perhemuotonsa. (Kuosmanen 2007b, 53 – 54; Bruun 2011, 57.) Sateenkaariperheet kokevat perhemuotonsa ohittamisen

niin puhumattomuutena kuin tilajärjestelyin. Sosiaalisen vanhemman huomioinnin on usein koettu jääneen vähäiseksi, kun terveydenhoitaja on kiinnittänyt enemmän huomiota biologiseen äitiin. Perheet ovat joutuneet itse aktiivisesti tuomaan esille sosiaalisen vanhemman roolia sekä tasa-arvoa lapsen vanhempänä. (Kuosmanen 2007b, 52 - 56.) Näkymättä jäämiseen vaikuttavat paitsi ammattilaisen kykenemättömyys tunnistaa perhe myös virallisten lomakkeiden heteronormatiivinen rakenne, joissa on kohdat vain äidille ja isälle. Varsinkin apilaperheiden sijoittaminen lomakkeisiin koettiin hankalaksi. Tärkeänä koettiin lomakkeiden kyky erotella perheenjäsenet ja saada kaikki tärkeät tiedot näkyviin. Perheet kertoivat muokanneensa lomakkeita perheensä muotoon paremmin soveltuviksi. Tärkeimpänä koettiin, että ammattilainen hyväksyi ja huomioi koko perheen. Tähän koettiin vielä tarvittavan parannusta. (Kuosmanen 2007b, 55; Bruun 2011, 62.)

On myös hyvä muistaa, ettei sateenkaariperheitä tule käsittää homogeenisenä ryhmänä. Sateenkaariperheiden vanhemmilla seksuaalinen suuntautuminen ei määrää heidän elämänsä sen enempää kuin heteroseksuaaleillakaan. Sateenkaariperheisiin kuuluvat ihmiset elävät tavallista elämää. Lapsiperheiden arki muodostuu pitkälle samoista perustoiminnoista ja sitä rytmittävät samanlaiset asiat, kuin heteroseksuaali perheissäkin. (Vilka 2010, 58 – 59; Bruun 2011, 60, 70.)

Tärkeä osa moninaisuuden kohtaamista on terveydenhoitajan kyvykyys tunnistaa kaikki perheeseen kuuluvat jäsenet osana perhettä, jotta sateenkaarivanhemmat saisivat tukea kokonaisvaltaisena perheenä (Kuosmanen 2007b, 53). Yksi keino, jolla voidaan taata asiakkaiden tasa-arvoinen kohtelu ja moninaisuuden pääseminen näkyviin asiakastyössä, on vaihtaa perinteinen hetero-olettamus moninaisuuden olettamiseksi. Asiakassuhteen alussa ei automaattisesti oleteta asiakkaasta asioita, kuten heteroseksuaalisuutta ja parisuhdetta, vaan oletetaan, että kohtamisessa asiakkaasta paljastuu asiakassuhteen kannalta tärkeitä asioita. Yhdessä sisällyttävän kielen, eli puhutavan joka on mahdollisimman oletusneutraalia, kanssa moninaisuutta olettava työskentely luo asiakastyölle avoimen ja kaikille asiakkaille sopivan kohtaamistilanteen. Moninaisuutta olettava kohtaa-

minen sisältää yleisesti suositeltuja asiakastyön käytäntöjä, kuten avoimien kysymysten esittämistä ja aktiivista kuuntelemista, sekä oman tietämättömyyden hyväksymistä. (Jämsä 2008b, 22; Jämsä 2008a, 111 - 112.) Sateenkaariperheet toivoisivat ammattilaisten keskustelevan ja kysyvän avoimesti perheestä sekä perheen tavoista ja toiveista olettamisen sijaan. Moninaisuuden huomioiminen ja ymmärtäminen edellyttävätkin ammattilaisilta tietoisuutta sekä yhteisiä toimintatapoja, joiden avulla jokainen ihminen ja perhe voidaan kohdata tasaveroisina. (Jämsä 2008d, 89; Vilkkä 2010, 72.)

4.2 Seksuaalisuuden puheeksi ottaminen

Seksuaalisuus on erottamaton osa ihmisyyttä, ihmisen terveyttä ja hyvinvoinnin kokemusta kaikissa elämänvaiheissa. Seksuaalisuus käsittää sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuoliroolit, seksuaalisen suuntautumisen, erotiikan, mielihyvän, intiimit suhteet sekä lisääntymisen. Ihmisen elämänkulun eri vaiheissa tapahtuvat muutokset, kehittyminen ja sairaudet lisäävät tarvetta saada tukea ja tietoa seksuaalisuudesta. Puhuttaessa seksuaalisuudesta on tärkeää, että puheessa on yhteiset käsitteet ja termit, jottei väärinkäsityksiä syntyisi. (World Health Organization 2010; Bildjuschkin 2015.)

Seksuaalioikeudet ovat osa ihmisoikeuksia ja niiden tarkoitus on suojella ihmisen itsemääräämisoikeutta ja koskemattomuutta. Seksuaalioikeuksia ovat mm. oikeus saada seksuaalikasvatusta, oikeus kehon koskemattomuuteen ja oikeus päättää haluaako lapsia sekä oikeus pyrkiä tyydyttävään ja nautinnolliseen seksielämään. Seksuaalioikeuksia tulee kunnioittaa ja noudattaa aina kaikessa hoidamisessa ja tutkimisessa. Toteutuessaan seksuaalioikeudet lisäävät ihmisten hyvinvointia. (Sexpo-säätiö 2016; Bildjuschkin 2015.)

Seksuaaliterveys on seksuaalisuuteen liittyvän fyysisen, emotionaalisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tila. Hyvän seksuaaliterveyden edellytys on myönteinen ja kunnioittava asenne seksuaalisuuteen. Seksuaalioikeuksien kunnioittaminen on hyvän seksuaaliterveyden perusta. Seksuaaliterveyttä voidaan edistää tukemalla ihmisen itsetuntoa ja minäkuvan tuntemusta. Seksuaali- ja lisääntymisterveyspalvelut ovat välttämättömiä hyvän seksuaaliterveyden toteuttamiseksi. (Bildjuschkin 2015.)

Seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistämisen tulee toteutua tasa-arvoisesti. Kaikissa sosiaali- ja terveydenhuollon kohtaamisissa tulee olla valmius ottaa seksuaalisuus puheeksi asiakkaan kanssa, asiakkaan terveydentilasta, sukupuolesta, seksuaalisesta suuntautumisesta tai etnisestä taustasta riippumatta. (THL 2015; Klemetti & Raussi-Lehto 2016, 22.) Kuosmasen (2007b, 57) mukaan sateenkaariperheet kuitenkin kokevat, ettei heidän seksuaalisuudestaan ja seksuaalielämästään ole puhuttu, kuten he tietävät heteroperheiden kanssa puhuttavan, esimerkiksi synnytyksen jälkeen. Neuvolan terveydenhoitajilta koetaankin puuttuvan rohkeutta puhua parisuhteesta ja seksuaalisuudesta sateenkaariperheiden vanhempien kanssa.

Seksuaalisuuden puheeksi ottamiseen on kehitetty useita eri malleja, jotka antavat ohjeistusta siihen, miten aiheessa tulisi edetä. Seksuaalisuuden puheeksi ottamisen malleja ovat muun muassa Annon PLISSIT (1976), Mick, Hughes & Cohen BETTER (2004), Murtagh ALLOW (2010) ja Dibble ASK (2008). Niissä kaikissa seksuaalisuuden puheeksi ottamisen prosessi kuvataan monivaiheisena, jokaisessa hieman omalla tavalla. Prosessin katsotaan alkavan puheeksi ottamisesta ja luvan antamisesta keskustelulle ja kysymyksille. Lisäksi prosessiin kuuluu omien rajojen tiedostaminen, lisätiedon hankkiminen ja tarvittaessa asiakkaan ohjaaminen jatkohoitoon. (THL 2015.) Kuviossa 1 on koottuna käytännön ohjeita seksuaalisuudesta puhumiseen.

Kuvio 1. Käytännön ohjeita seksuaalisuudesta puhumiseen

Ammattimaisessa kohtaamisessa on tärkeää tiedostaa, että ammattilaisen omat kokemukset, ennakkoluulot, asenteet, pelot, moraalikäsitelmät ja tunteet sekä perusasenne elämään, itseensä ja asiakkaisiin sekä heidän tilanteeseensa heijastuvat asiakastilanteen vuorovaikutukseen. Seksuaalisuuden puheeksi ottaminen haastaa ammattilaisen määrittelemään myös omaa seksuaalisuuttaan ja sukupuolisuuttaan. Laadukkaan seksuaaliterapeutin tuottamiseksi ammattilaisten omien asenteiden ja arvojen pohtiminen, kouluttaminen ja työnohjaus ovat tärkeitä. (Vilka 2010, 86; Rynänen 2011, 65; Bildjuschkin 2015.)

Asiakkaan on usein vaikea ottaa seksuaalisuuttaan puheeksi, aloitetta odottaankin ammattilaiselta. Seksuaalisuudesta voi kysyä suoraan, mutta keskustelun asiasta voi myös aloittaa kertomalla, miten asiakkaan elämäntilanteen voidaan ajatella vaikuttavan seksuaalisuuteen tai seksuaalitoimintoihin. Asiakkaalle tulee kertoa, että seksuaalisuuden puheeksi ottaminen kuuluu yksikön normaali-käytäntöihin. Keskustelun tulisi olla dialogista ja reflektivoivaa ja sen pääpainon tulisi olla asiakkaan kokemuksessa ja halussa käsitellä asiaa. Puhuttaessa seksuaalisuudesta ja seksistä tulee ohjauksessa huomioida, ettei puhe ole yhdyntä-

keskeistä ja heteronormatiivista. (Vilkkä 2010, 109 – 110; Bildjuschkin 2015.) Ammatillaisen on tärkeä tiedostaa sateenkaariperheiden taustalla olevien parisuhteiden moninaisuus. Kohdattaessa näitä monenlaisia parisuhdemalleja ammattilaisen on kyettävä olemaan avoin sekä hyväksymään hyvinkin erilaisia parisuhteita ja niiden keskinäisiä sopimuksia, odotuksia, toiveita, käytäntöjä ja perinteitä. (Ryynänen 2011, 65 - 66.) On tärkeää muistaa, että kuten kohtaamisessa muutenkin, myös seksuaalisuudesta puhuttaessa asiakas tulee kohdata ennen kaikkea yksilönä (Vilkkä 2010, 86).

4.3 Vanhemmuuden ja parisuhteen tukeminen

Sateenkaariperheissä vanhemmuus määritellään ensisijaisesti psykologisena vanhemmuutena: ihmissuhteena ja tunnetilana, tekemisenä ja tunteena. Toissijaiseksi koetaan geeniperimä tai juridiset kysymykset (Bruun 2011, 52). Bruunin (2011, 56) tutkimuksessa sosiaaliset äidit kokivat loukkaavana sen, ettei heitä tunnusteta vanhemmaksi. Vanhemmuuden määrittely biologian kautta aiheuttaa sosiaalisten äitien aktiivista ja passiivista sivuuttamista. Tämä taas asettaa sosiaaliset äidit hakemaan oikeutusta ja asemaa vanhempana toistuvasti, minkä koetaan myös vaikuttavan omaan vanhemmuuden kokemukseen. Neuvolan terveydenhoitajille hyväksi käytännöksi koetaan perheenjäsenten nimityksien kysyminen ja niiden kirjaaminen ylös. Näin vahvistetaan perheen itsemäärittelyoikeutta ja tuetaan vanhemmuutta. Perherakenteen ja sosiaalisen verkoston kartoittamisessa voidaan käyttää hyödyksi verkostokarttaa. (Vilkkä 2010, 96; Bruun 2011, 64.)

Osalla sateenkaariperheistä on tutkimusten mukaan kokemus, ettei heidän perhe-elämästään haluta ja uskalleta puhua, asioista vaietaan ja pahimmillaan sateenkaariperheillä odotetaan kaiken olevan aina hyvin (Kuosmanen 2007b, 56). Onkin hyvä huomioida, että myös sateenkaariperheillä on arjen pulmia ja perheiden vanhemmilla parisuhdeongelmia: riidellään, uuvutaan, erotaan ja voidaan olla väkivaltaisia. Sateenkaariperheellisyys ei myöskään suojaa mielenterveysongelmilta eikä päihdeongelmilta. (Jämsä 2008c, 301-305; Moring 2013, 241.) Sateenkaariperheiden asioiden käsittelyssä ei sinällään tarvita erikoistaitoja muihin perheisiin verrattuna, tärkeintä on kuunnella, tunnistaa tilanteet ja tarjota apua.

Tärkeä osa vanhemmuuden ja parisuhteen tukemista on myös palveluohjaus: tarvittaessa esimerkiksi perheneuvolan perhetyöhön sekä ennen kaikkea sateenkaariperheiden vertaistuen piiriin. Vertaistuellalla on suuri merkitys sateenkaariperheiden juridisissa kysymyksissä, mutta myös vanhemmuuden ja parisuhteen tukemisessa. (Jämsä 2008c, 307; Bruun 2011, 74.)

Sateenkaariperheet tarvitsevatkin yhtäläillä kuin heteroperheet perheen ulkopuolisia ihmisiä ja tukea sekä neuvoja ja apuja arjen pulmiin. Perheen sekä parisuhteen kuulumisia on hyvä kysyä rutiininomaisesti kaikilta, myös sateenkaariperheellisiltä. Toisinaan epäasiallisen kohtelun, kiusaamisen ja leimautumisen pelossa sateenkaariperheet voivat kokea vaikeaksi pyytää apua, jolloin perheen ja parisuhteen pulmista koitetaan selvittää keskenään. Parisuhteen rakentaminen pelkästään toistensa varaan kuitenkin kuormittaa, ja se voi tehdä parisuhteesta tukahduttavan. (Vilka 2010, 67.)

Sateenkaariperheiden arki kuvataan tasapainoiluna normaaliuden ja erityislaatuisuuden välillä. Toisaalta elämä on melko perinteistä lapsiperheen arkea, toisaalta sateenkaarivanhemmuus vaatii toistuvasti rohkeutta tunnustaa perheen erilaisuus. (Bruun 2011, 70.) Vaikka sateenkaariperheet ovat keskenään erilaisia, on perheillä myös yhdistäviä erityisyyksiä. Yleensä perhe on tarkkaan suunniteltu, ja vanhemmuus nähdään ennen kaikkea voimakkaana sitoutumisena lapsen elämään. Sateenkaariperheiltä puuttuvat myös yleiset kulttuuriset mallit, minkä vuoksi perheet määrittävät itse perheen toimintamallit. Perhemallien luominen voi aiheuttaa perheille paineita, etenkin jos ympäristö kyseenalaistaa sateenkaariperheen sopivuuden lapsen kasvuympäristöksi. Sateenkaariperheet ovat myös usein sukupolvien välisessä ristiriitatilanteessa; sateenkaariperheen vanhempien omat vanhemmat ovat usein heteroseksuaaleja, eivätkä välttämättä hyväksy lapsensa perhettä. Tällöin omien perhesuhteiden tuoma turva ulkoiselta yhteisöltä voi puuttua. Vaikka lainsäädäntö ja yleiset asenteet ovat muuttuneet sallivimmiksi, on julkisuudessa edelleen hyväksyttyä puhua sateenkaariperheväestöstä muita vähemmistöjä halveksivammin. (Jämsä 2008e, 28 - 30.) Mahdollisen edellä mainituistakin erityistilanteista johtuvan epävarmuuden pienentämiseksi on tärkeää, että neuvolassa nostetaan aktiivisesti esiin perheen voimavaroja.

5 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

Opinnäytetyömme tarkoituksena on koota tietopaketti terveydenhoitajaopiskelijoille sateenkaariperheistä ja heidän kohtaamisestaan äitiys- ja lastenneuvolatyössä. Tietopaketin tavoitteena on kehittää asiakaslähtöisyyttä ja ammatillisuutta neuvolatyössä. Halusimme myös tarjota terveydenhoitajaopiskelijoille mahdollisuuden saada opintojen aikana koottua tietoa ja materiaalia helposti luettavassa muodossa itsenäiseen opiskeluun sähköisesti tai tulostettavana versiona.

Huomioimme lähdemateriaaleja valitessamme sekä perheiden että työntekijöiden näkökulman asiaan, jotta saisimme mahdollisimman hyvin tarkoitusta palvelevan opintomateriaalin.

Kehittämistehtävät:

1. Koota tietoa sateenkaariperheiden kohtaamisesta äitiys- ja lastenneuvolatyössä.
2. Tuottaa tietopaketti sateenkaariperheiden kohtaamisen moninaisuudesta äitiys- ja lastenneuvolatyössä.

6 Opinnäytetyön toteutus

Opinnäytetyö toteutettiin toiminnallisena opinnäytetyönä. Tässä opinnäytetyössä on mukailtu Salosen (2013) esittämiä kehittämishankkeen vaiheita ja sisältöjä konstruktivistisessa mallissa. Opinnäytetyöprosessi aloitettiin keväällä 2014, jolloin opinnäytetyötä ideoitiin. Opinnäytetyön aihe alkoi muotoutua sateenkaariperheisiin perehtymällä. Esivaiheessa kerättiin aineistoa, joka työstövaiheessa analysoitiin ja koottiin tuotoksen sisällöksi. Tarkistusvaiheessa tuotoksesta pyydettiin sähköpostitse palautetta Saimaan ammattikorkeakoulun terveydenhoitotyön opettajilta. Viimeistelyvaiheessa tuotos muokattiin saadun palautteen perusteella. Viimeinen vaihe käsitti valmiin tuotoksen eli opinnäytetyön, joka esiteltiin seminaarissa. Valmis tuotos annettiin Saimaan ammattikorkeakoulun yleiseen käyttöön. (vrt. Salonen 2013, 14–19.)

6.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Ammattikorkeakoulun toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa jokin konkreettinen produkti eli tuotos, kuten esine, opas, ohjekirja, tapahtuma, kokous tai portfolio. Produktin tavoitteena on luoda viestinnällisin ja visuaalisin keinoin kokonaiskuva, joka tuo ilmi tavoitellun päämäärän. (Vilka & Airaksinen 2003, 65.) Päädyimme tekemään opinnäytetyönämme tietopaketin terveydenhoitaja-opiskelijoille.

Saimaan ammattikorkeakoulun toiminnallisen opinnäytetyön prosessi sisältää teoreettiset lähtökohdat sekä tutkimuksellisen ja toiminnallisen osuuden. Tässä opinnäytetyössä teoreettiset lähtökohdat on tuotu esille käsitteiden määrittelyllä ja pohtimalla sateenkaariperheiden nykytilaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Tutkimuksellisuutta tässä opinnäytetyössä on kriittinen tiedonkeruu tuotoksen sisällön määrittämiseksi. Toiminnallinen osuus opinnäytetyössämme on teoreettisen tiedon yhdistämistä ammatilliseen käytäntöön tietopaketin keinoin ja ammatikulttuurin kehittäminen sen avulla. (ks. Saimaan ammattikorkeakoulu 2016; Vilka & Airaksinen 2003, 41 - 42.)

6.2 Aineiston keruu ja analysointi

Vilkan ja Airaksisen (2003) mukaan toiminnallisissa opinnäytetöissä ei välttämättä tarvitse käyttää tutkimuksellisia menetelmiä, mutta aineiston ja tiedon kerääminen tulisi tarkoin suunnitella. Työ saattaa kasvaa liian laajaksi, jos toiminnalliseen opinnäytetyöhön yhdistetään selvitys. Tästä syystä toiminnallisessa opinnäytetyössä käytetään tutkimuskäytäntöjä väljemmässä merkityksessä, vaikka tieto kerätään samoilla keinoilla. Lähdeaineiston käsittely- ja analyysitapoja ei esitellä ja perustella tarkasti, mutta esittelyn on oltava riittävän selkeää ja palveltava tuotosta. Kerättyä aineistoa ei myöskään ole välttämätöntä analysoida yhtä järjestelmällisesti ja tarkasti kuin tutkimuksellisissa opinnäytetöissä. (Vilka & Airaksinen 2003, 56 - 58; Salonen 2013, 24.)

Aineistoa etsittiin Nelli-portaalin tietokantahaun avulla. Aihealueeksi rajattiin sosiaali- ja terveysala. Hakusanoina käytettiin sateenkaariperheisiin, neuvoloihin, terveydenhoitajiin ja kohtaamiseen liittyviä hakusanoja. Tietokannoiksi valikoitui-

vat Arto ja Medic. Yhtenä aineiston valinnan kriteerinä oli aineiston ilmainen saatavuus. Aineisto rajattiin vuoteen 2005 ja sitä uudempisiin julkaisuihin. Menetelmäkirjoja julkaisuvuosirajaus ei kuitenkaan koskenut, vaan työn tukena käytettiin muun muassa Vilkan ja Airaksisen Toiminnallinen opinnäytetyö -kirjaa vuodelta 2003. Rajasimme ulkomaalaiset lähteet pois, koska opinnäytetyön aihe on kulttuurisidonnainen. Oppaan sisältöä ja tekemistä varten tietoa haettiin manuaalisesti Google-tietokannan kautta. Setalla ja Sateenkaariperheet ry:llä on paljon sateenkaariperheisiin liittyviä tutkimus- ja kokemusperäiseen tietoon pohjautuvia julkaisuja, joita hyödynnettiin oppaan tekemisessä. Koska tuotoksemme on suunnattu terveydenhoitajaopiskelijoille ja koska se pohjautuu neuvolatyöhön, lähdemateriaalina käytettiin myös Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) tutkimukseen ja kehittämiseen perustuvaa tietoa.

Sateenkaariperhe-kysely vuonna 2006 (Kuosmanen & Jämsä 2007), kartoitti sateenkaariperheiden kokemuksia sosiaali- ja terveystalveissa sekä koulussa. Kyselyn tuloksia on hyödynnetty tässä opinnäytetyössä. Sateenkaariperheistä on tehty yksi väitöskirja (ks. Moring, A., 2013) sekä pro-gradu tutkielmia ja opinnäytetöitä.

6.3 Sateenkaaren monet värit -tietopaketin kokoaminen

Vilkan ja Airaksisen (2003, 129) mukaan tuotoksen, esimerkiksi tietopaketin, teossa huomioidaan kohderyhmän tietämys aiheesta, tuotoksen käyttötarkoitus ja sen erityisluonne. Tässä opinnäytetyössä kohderyhmänä ovat terveydenhoitajaopiskelijat. Tuotoksen tulee olla houkutteleva, kiinnostava sekä selkeästi luettava ja ammatillisuutta kehittävä.

Tietopakettia kootessa hyödynnettiin benchmarking-menetelmää. Benchmarking on vertailukehittämistä, jossa verrataan omaa toimintaa muualla paremmin tapahtuneeseen toimintaan (Soste 2016). Tietopaketin suunnittelussa ja kokoamisessa tutkittiin ja vertailtiin aikaisempia sateenkaariperheitä käsitteleviä oppaita.

Sisältö koostettiin tiedonhankinnan aikana esille nousseista sateenkaariperheiden ja terveydenhoitajien kohtaamisen piirteistä. Tietoa alettiin koota sellaisten otsikoiden alle, jotka olivat lähteiden mukaan sateenkaariperheiden kohtaamisen näkökulmasta kohderyhmäämme ja siten tietopakettiamme palvelevia.

Sateenkaaren monet värit -tietopaketti toteutettiin Microsoft Office Publisher -ohjelmalla. Sen kiinnostavuutta lisää visuaalinen ilme, johon pyrittiin selkeillä fontti- ja värivalinnoilla sekä tekstin asettelulla. Käytetyt kuvat ja kuviot ovat itsetehtyjä, jotta tekijänoikeuksiin liittyviltä ongelmilta vältyttäisiin.

Tuotokselle annettiin nimeksi Sateenkaaren monet värit, koska nimessä haluttiin symboloida sateenkaariperheiden moninaisuutta. Nimellä haluttiin lisätä tuotoksen lämmينhenkisyyttä sekä houkuttelevuutta ja täten tehdä se helpommin lähestyttäväksi.

6.4 Tietopaketin arviointi ja muokkaus

Kun Sateenkaaren monet värit -tietopaketti oli tehty omasta ja ohjaavan opettajan mielestä melko valmiiksi, siitä pyydettiin kriittistä palautetta Saimaan ammattikorkeakoulun terveydenhoitotyön opettajilta. Palautetta pyydettiin etenkin tietopaketin luettavuudesta ja asiasisällöstä sekä hyödynnettävyydestä terveydenhoitajaopinnoissa. Palautekysely toteutettiin sähköpostitse, koska yhteisen tapaamisajan järjestäminen oli haastavaa. Sähköposti valittiin palautekyselyn välineeksi myös siksi, koska siihen vastaaminen on helppoa ja nopeaa. Palautetta pyydettiin yhteensä kahdeksalta opettajalta, joista kolme vastasi.

Saadut palautteet olivat sisällöltään yhteneväisiä ja käsittelivät pyydettyjä näkökohtia. Palautteissa tietopakettia arvioitiin hyvin jäsennellyksi ja loogisesti eteneväksi, myös asiasisältö koettiin hyvänä. Erityisesti käsitteiden määrittely, järjestöjen yhteystiedot sekä sateenkaariperheiden oikeudet ja etuudet koettiin tärkeiksi. Huomiota kiinnitettiin joidenkin sivujen suureen tekstimäärään ja pohdittiin sen vaikutusta luettavuuteen. Toisaalta kaikki annettu tieto koettiin tarpeelliseksi. Tietopakettia uskottiin voitavan hyödyntää paitsi terveydenhoitajaopiskelijoiden, myös muiden sosiaali- ja terveystieteiden opiskelijoiden koulutuksessa. Terveydenhoitajaopinnoissa sitä hyödynnettäisiin lähinnä lasta odottavan ja pikkulapsiperheen terveydenhoitotyön teoriaopinnoissa. Tietopaketin koettiin soveltuvan myös sosiaali- ja terveystieteiden monikulttuurisuuden opintojaksolle.

Saadun palautteen perusteella tietopaketti muokattiin lopulliseen muotoonsa. Moninaisuuden kohtaaminen -taulukosta päädyttiin vähentämään tekstiä. Muu-

ten tietopaketin tekstimäärät päätettiin kuitenkin pitää ennallaan, jotta tietopakettista ei jäisi tärkeitä tietoja pois. Tekstin muokkaaminen tiiviimpään muotoon olisi vaikuttanut tietopaketin loogisuuteen ja sitä kautta luettavuuteen. Tietopaketin luettavuuden helpottamiseksi siihen lisättiin sisällysluettelo. Rakennetta muokattiin hieman niin, että aihealueet laitettiin yhdelle sivulle, kun aiemmin ne olivat aiheamakohtaiset. Tietopaketti annettiin julkiseen käyttöön Saimaan ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveystieteiden opintoihin.

7 Pohdinta

Keväällä 2014 saatiin idea sateenkaariperheitä käsittelevästä toiminnallisesta opinnäytetyöstä. Tarkoituksena oli ensin tehdä opas neuvolatyötä tekeville terveydenhoitajille sateenkaariperheiden kohtaamisesta ja varhaisesta vuorovaikutuksesta. Työelämäkontaktien ja tutkimustyön myötä aihe muotoutui useaan otteeseen. Lopulta päädyttiin tietopakettiin terveydenhoitajaopiskelijoille omien kokemusiemme ja Setan toimintasuunnitelmaan tutustumisen tuloksena. Setan poliittisen strategian (vuosille 2014–2017) yhtenä tavoitteena on saada muun muassa sosiaali- ja terveystieteiden opetussuunnitelmiin sisällytetyksi tietoa seksuaalisuuden, sukupuolen ja perheiden moninaisuudesta. (Seksuaalinen tasavertaisuus ry 2013.)

7.1 Luotettavuus ja eettiset näkökohdat

Teoriatietoa kerätessä huomattiin, että aiheesta on tehty Suomessa kaksi laajaa tutkimusta, joista vain toinen vastasi opinnäytetyömme tarpeita. Tämän lisäksi aiheesta on tehty muutamia pro-gradu tutkielmia sekä opinnäytetöitä. Sateenkaariperhetutkimuksia on tehty Suomessa aivan 2000-luvun alussa, mutta tuolloin kerätty kokemustieto on jo vanhentunutta, muun muassa lainsäädännön osalta sekä yleisissä asenteissa tapahtuneiden muutosten takia. Tästä syystä teoriatietoon suhtauduttiin kriittisesti ja erilaisia lähteitä vertaillen, jotta lopputuloksesta saatiin luotettava ja tarpeita vastaava. Sateenkaariperheistä saatava tieto on suurelta osin järjestölähtöistä, minkä vaikutusta on pohdittu teoriatiedon kokoamisessa. Tuotoksen luotettavuutta lisää ulkomailta tehtyjen tutkimusten poisrajaminen, koska aihe on kulttuuri- ja valtiosidonnainen perhekäsityksen, lakien ja oikeuksien sekä Suomen neuvolajärjestelmän vuoksi. Poliittisen vaikuttamistyön

myötä laissa tapahtuu kokoajan muutoksia, joten Sateenkaaren monet värit -tietopaketin luotettavuutta lisättiin kokoamalla ajankohtaista tietoa aiheeseen liittyvästä lainsäädännöstä. Opinnäytetyön luotettavuutta lisää myös kolmen terveydenhoitajaopiskelijan panos työhön, koska työtä tehdessä aihetta tarkasteltiin useamman kuin yhden ihmisen näkökulmasta. Opinnäytetyöprosessin aikana aiheesta keskusteltiin avoimesti ja omia ennakkoluuloja murrettiin.

Vaikka tietoisuus seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen muodostamista perheistä on lisääntynyt, on aihe edelleen sensitiivinen. Tutkimuksissa nousi esille terveydenhoitajien arka suhtautuminen sateenkaarivanhempien parisuhteista puhuttaessa. Osa sateenkaariperheistä koki, ettei vanhempien parisuhteesta keskusteltu juuri ollenkaan neuvolakäynneillä. Opinnäytetyön aihe herätti myös hieinan ihmetystä ja hienovaraista kyselyä tekijöiden lähipiirissä. Tämän vuoksi koettiin tärkeäksi tuoda sateenkaariperheitä ja heidän moninaisuuttaan enemmän tietoisuuteen. Opinnäytetyöllä haluttiin poistaa ennakkoluuloja sateenkaariperheitä kohtaan sekä lisätä tasa-arvoa.

Haasteeksi Sateenkaaren monet värit -tietopakettia kootessa nousi ristiriita sateenkaariperheiden tarpeesta tulla kohdatuksi kuin heteroperheet, mutta toisaalta toive heidän erityisyytensä huomioimisesta kohtaamisessa terveysalan ammattilaisten kanssa. Tämä ristiriita täytyi pitää mielessä koko opinnäytetyöprosessin ajan. Lakien eriarvoisuus eri perhemuotojen kohdalla tuo haasteita myös neuvoiloissa tehtävään työhön. Sateenkaariperheiden moninaisuus toi haasteita teorian tiedon rajaamisessa ja tuotoksen kokoamisessa. Sateenkaariperheiden kohtaamisen moninaiset piirteet tuli esittää selkeästi ja ymmärrettävässä muodossa, jotta Sateenkaaren monet värit olisi helposti luettava ja tarkoituksen mukainen. Opinnäytetyöprosessia ohjasivat sille annetut kehittämistehtävät, jotka toteutuivat opinnäytetyön edetessä. Kehittämistehtävät auttoivat myös aiheen rajaamisessa.

7.2 Ammatillinen kasvu ja kehitys

Opiskelijoille suunnattu tietopaketti koettiin tarpeelliseksi, sillä omalla kohdallamme opinnoissa ei ole käsitelty sateenkaariperheitä. Opinnäytetyön aiheeksi

haluttiin valita aihe, joka on kiinnostava ja terveydenhoitajan näkökulmasta tarpeellinen. Kun opinnäytetyön aihetta valittiin, omat tiedot sateenkaariperheistä olivat vähäiset. Sopiva aihe löydettiinkin vain sateenkaariperheisiin perehtymällä. Aineiston keruun mielekkyyttä lisäsi oma halumme oppia uutta ja edistää omaa tietämystämme aiheesta.

Opinnäytetyöprosessi herätti ajattelemaan moninaisuutta muidenkin kuin vain sateenkaariperheiden kohdalla. Tunnistimme neuvolatyössä näkyvän ydinperhemallin ja hetero-oletuksen myös omassa ajattelussamme, ja aiheeseen liittyvän tuotoksen avulla haluttiin murtaa näitä oletuksia, ja siten tuoda esiin moninaisuuden olettamista. Opinnäytetyöprosessin aikana näiden oletusten reflektointi oli osa omaa ammatillista kehitystämme.

Opinnäytetyön tuotoksen perimmäiseksi tarkoitukseksi muodostui halu lisätä terveydenhoitajaopiskelijoiden tietämystä sateenkaariperheistä ja vähentää ennakkoluuloja sateenkaariperheitä kohtaan. Sateenkaaren monet värit -tietopakettia voidaan hyödyntää myös neuvolatyötä tekevien terveydenhoitajien keskuudessa, vaikka se on suunnattu ensisijaisesti terveydenhoitajaopiskelijoille. Se sisältää konkreettisia vinkkejä sateenkaariperheiden kohtaamisesta sekä yleistietoa sateenkaariperheistä, joten sitä voivat osittain hyödyntää myös muiden sateenkaariperheiden kanssa työskentelevät ammattilaiset ja opiskelijat.

Jatkossa tuotoksen sisältöä voi kehittää opiskelijoiden palautteen myötä. Jatko-tutkimusaiheeksi nousi Sateenkaaren monet värit -tietopaketin hyödynnettävyyden tutkiminen terveydenhoitajaopiskelijoiden koulutuksessa. Kehittämisehdotuksena on koota seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä sekä heidän perheitään käsittelevä opintomateriaali osaksi lukion terveystiedon opintoja.

Taulukot

Taulukko 1. Sateenkaariperhemuodot, s. 10

Kuviot

Kuvio 1. Käytännön ohjeita seksuaalisuudesta puhumiseen, s. 19

Lähteet

Adoptiolaki. 22.5.2015/663.

Berg, M. 2012. Suomalainen perhe. Tilastokeskus. http://www.stat.fi/ajk/tapah-tumia/2012-01-25_tkpaiva_berg.pdf. Luettu 10.2.2016.

Bildjuschkin, K. 2015. Seksuaalisuuden puheeksi ottaminen -diaesitys. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. http://www.slideshare.net/THLfi/seksuaalisuuden-puheeksi-ottaminen?next_slideshow=1. Luettu 20.2.2016.

Bruun, N. 2011. "Ärsyttävän perinteinen perhe" Sateenkaarevaa perheen ja äidin ääriviivojen uudelleen hahmottelua. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20110045/urn_nbn_fi_uef-20110045.pdf. Luettu 2.3.2016.

Isyyslaki. 22.5.2015/664.

Jämsä, J. 2007a. Oikeudellinen ja yhteiskunnallinen asema. Teoksessa Kuosmanen, P. & Jämsä, J. (toim.) Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa. Helsinki: Edit Prima Oy, 74 - 94.

Jämsä, J. 2007b. Sateenkaariperheet ovat monenlaisia lapsiperheitä. Terveystenhoitaja-lehti 6/2007.

Jämsä, J. 2008a. Ammatillisia työkaluja moninaisuuden kohtaamiseen. Teoksessa Jämsä, J. (toim.) Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Jyväskylä: PS-kustannus, 98 - 117.

Jämsä, J. 2008b. Mitä moninaisuuden kohtaaminen vaatii ja antaa? Teoksessa Jämsä, J. (toim.) Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Jyväskylä: PS-kustannus, 20 - 25.

Jämsä, J. 2008c. Perheneuvonta. Teoksessa Jämsä, J. (toim.) Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Jyväskylä: PS-kustannus, 300 - 311.

Jämsä, J. 2008d. Sateenkaariperheiden kokemuksia palveluista. Teoksessa Jämsä, J. (toim.) Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Jyväskylä: PS-kustannus, 86 - 97.

Jämsä, J. 2008e. Suomalaiset sateenkaariperheet. Teoksessa Jämsä, J. (toim.) Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Jyväskylä: PS-kustannus, 26 - 47.

Jämsä, J. 2008f. Äitiys- ja lastenneuvola. Teoksessa Jämsä, J. (toim.) Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Jyväskylä: PS-kustannus, 172 - 181.

Kansallinen äitiyshuollon asiantuntijaryhmä. 2013. Äitiysneuvolan tavoitteet ja toimintaa ohjaavat periaatteet. Teoksessa Klemetti R. & Hakulinen-Viitanen T. (toim.) Äitiysneuvolaopas. Tampere: Juvenis Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 16-24.

Kela. 2015. Kansaneläkelaitos. Sateenkaariperheen etuudet. <http://www.kela.fi/sateenkaariperhe>. Luettu 3.3.2016.

Kerppola-Pesu, J., Moring, A. & Piispanen, U. 2015. Perheiden monimuotoisuus haastaa ammattilaisen. *Terveystieteiden tutkimus* 6/2015, 16 - 17.

Klemetti, R. & Raussi-Lehto, E. (toim.). 2016. Edistä, ehkäise, vaikuta – Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelma 2014 - 2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, opas 33/2014. 3. tarkennettu painos. pdf. <http://www.julkari.fi/handle/10024/116162>. Luettu 2.3.2016.

Kuosmanen, P. & Jämsä, J. 2007. Monimuotoiset sateenkaariperheet heterodyiniperheille suunnitellussa palvelujärjestelmässä. Teoksessa Kuosmanen, P. & Jämsä, J. (toim.) *Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa*. Helsinki: Edit Prima Oy, 102 - 113.

Kuosmanen, P. 2007a. Sateenkaarifamilistinen käänne ja suomalaisten sateenkaarivanhempien muuttuvat perhemuodot. Teoksessa Kuosmanen, P. & Jämsä, J. (toim.) *Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa*. Helsinki: Edit Prima Oy, 37 - 44.

Kuosmanen, P. 2007b. Sateenkaarivanhempien kokemuksia äitiysneuvolakäynneistä. Teoksessa Kuosmanen, P. & Jämsä, J. (toim.) *Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa*. Helsinki: Edit Prima Oy, 52 - 57.

Kuosmanen, P. 2007c. Sateenkaarivanhempien työn ja perheen yhteensovittaminen. Teoksessa Kuosmanen, P. & Jämsä, J. (toim.) *Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa*. Helsinki: Edit Prima Oy, 96 - 100.

Laki hedelmöityshoidosta. 2.11.2012/596.

Laki rekisteröidystä parisuhteesta. 20.1.2012/24.

Moring, A. 2013. Oudot perheet: Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa. Helsingin yliopisto. Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Väitöskirja. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/39269/oudot-per.pdf?sequence=1>. pdf. Luettu 2.3.2016.

Pohjanpää, K. 2013. Sateenkaariperheet tuovat väriä tilastoihin. Tilastokeskus. Hyvinvointikatsaus 3/2013. http://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_001.html?s=0. Luettu 20.9.2014.

Ryynänen, A. 2011. Parisuhdevaikeudet ja vuorovaikutuksen ongelmat. Teoksessa Ritamo, M., Ryttyläinen-Korhonen, K. & Saarinen, S. (toim.) *Seksuaali-neuvonnan tueksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 27/2011*. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80221/638fa3f5-4df4-4dc8-86e9-37e0d9db7a9c.pdf?sequence=1>. pdf. Luettu 21.2.2016.

Saimaan ammattikorkeakoulu. 2016. Toiminnallisen opinnäytetyön kriteerit. Sosiaali- ja terveysala. Opintomateriaali.

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäyte-työhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulun Puheenvuoroja 72. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>. Luettu 2.3.2016.

Sarhimaa, J. 2015. Tasa-arvoinen avioliittolaki etenee, tämä on edessä syksyllä. Nyt.fi. <http://nyt.fi/a1305965203078>. Luettu 8.3.2016.

Sateenkaariperheet ry. 2014a. Mikä sateenkaariperhe? <http://sateenkaariperheet.fi/index.php?item=68>. Luettu 17.10.2014.

Sateenkaariperheet ry. 2014b. Perhepoliittiset tavoitteet 2014-2019. <http://www.sateenkaariperheet.fi/index.php?item=86>. Luettu 7.3.2016.

Sateenkaariperheet ry. 2016a. Sateenkaariperheiden byrokratiaa. <http://www.sateenkaariperheet.fi/index.php?item=72>. Luettu 7.3.2016.

Sateenkaariperheet ry. 2016b. Äitiyslaki. <http://aitiyslaki.fi/>. Luettu 7.3.2016.

Seksuaalinen tasavertaisuus ry. 2016. Hlbtqi-sanasto. <http://seta.fi/hlbtqi/>. Luettu 29.2.2016.

Seksuaalinen tasavertaisuus ry. 2013. Poliittinen strategia 2014-2017. <http://seta.fi/poliittinen-strategia/#polsrat7>. Luettu 2.3.2016.

Sexpo-säätiö. 2016. Seksuaalioikeuksien julistus. <http://www.sexpo.fi/seksuaalisuus/seksuaalioikeudet/seksuaalioikeuksien-julistus/>. Luettu 22.02.2016.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2004. Lastenneuvola lapsiperheiden tukena. Opas työntekijöille. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2004:14. Helsinki: Edita Prima Oy, 20–25.

Soste. 2016. Arviointityökaluja. <http://www.soste.fi/elinvoimaiset-jarjestot/arviointitoiminta/arviointitietoa/arviointityokaluja-2.html>. Luettu 1.3.2016.

Suomen virallinen tilasto. 2014a. Adoptiot. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/adopt/2014/adopt_2014_2015-06-17_tie_001_fi.html. Luettu 8.2.2016.

Suomen virallinen tilasto. 2014b. Lapsista 82 prosenttia kahden vanhemman perheessä. Vuosikatsaus 2014, 5. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/perh/2014/02/perh_2014_02_2015-11-27_kat_005_fi.html. Luettu 8.2.2016.

Suomen virallinen tilasto. 2014c. Perheet perhetyypin ja alle 18-vuotiaiden kotonaa asuvien lasten määrän mukaan. Vuosikatsaus 2014, Liitetaulukko 10. 31.12.2014. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/perh/2014/02/perh_2014_02_2015-11-27_tau_010_fi.html. Luettu 8.2.2016.

THL. 2015. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Seksuaali- ja lisääntymisterveys. <https://www.thl.fi/fi/web/seksuaali-ja-lisaantymisterveys/seksuaalinen-hyvinvointi/seksuaalisuus-puheeksi>. Luettu 22.2.2016.

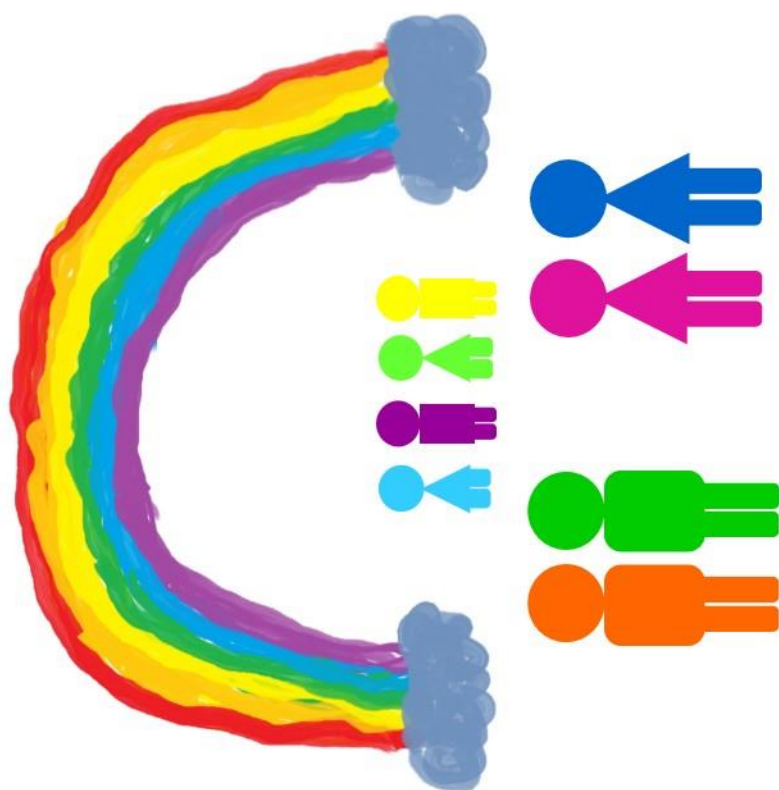
Tilastokeskus. 2016. Perhe. <http://www.tilastokeskus.fi/meta/kas/perhe.html>. Luettu 10.2.2016.

Vilka, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

World Health Organization. 2010. Defining sexual health. http://www.who.int/reproductivehealth/topics/sexual_health/sh_definitions/en/

Åstedt-Kurki, P., Jussila, A., Koponen, L., Lehto, P., Maijala, H., Paavilainen, R., Potinkara, H. 2008. Kohti perheen hyvää hoitamista. Helsinki: WSOY.

Sateenkaaren monet värit

Sateenkaariperheet asiakkaina neuvolatyössä

Sisältö

- Käsitteet, sivu 2
- Vanhemmuuden ja parisuhteen tukeminen, sivu 3
- Moninaisuuden kohtaaminen, sivu 4
- Seksuaalisuuden puheeksi ottaminen, sivu 5
- Sateenkaariperheiden oikeudet, sivu 6
- Järjestöt, sivu 7
- Tukipalvelut, sivu 8
- Oppaat & kirjallisuus, sivu 9

Johdanto

Sosiaali- ja terveysalalla työskentelevän työntekijän oma vakaumus, näkemys tai maailmankatsomus ei saa olla esteenä tasa-arvoiselle kohtaamiselle ja asiakastyölle. *Sateenkaaren monet värit*-tietopakettin tarkoituksena on herättää pohdimaan perheiden moninaisuutta sekä omia ennakoasenteitaan erilaisia perheitä kohtaan. Omien näkemysten tiedostaminen ja valmius omaksua uutta tietoa tasa-arvoistaa ammattilaisen ja asiakasperheen välistä kohtaamista.

Sateenkaaren monet värit tuo tietoa nimenomaan sateenkaariperheistä, mutta tarkoituksena ei ole asettaa sateenkaariperheitä erityisasemaan tai korostaa perheiden erilaisuutta. Tarkoituksena on antaa konkreettisia keinoja erilaisten asiakasperheiden luonteeseen kohtaamiseen.

Tämän tietopakettin ovat koonneet Salmaan ammattikorkeakoulun terveydenhoitajaopiskelijat Sofia Hirvonen, Sanna Muhonen ja Emilia Pulkki keväällä 2016

Käsitteet

Apilaperhe: Perhe, jossa lapsi tai lapset ovat syntyneet kahteen eri perheyksiköön yhteiseksi lapsiksi, esimerkiksi naisparin ja itsellisen miehen perhe, naisparin ja miesparin yhteinen perhe tai kahden vanhemman ystäväperhe. Apilaperheet voidaan jaotella vanhempien lukumäärän mukaisesti, esimerkiksi kolmen vanhemman kolmiapilaperhe, neljän vanhemman neljäläpiperhe. Useasta vanhemmasta huolimatta lapsella voi olla lain silmissä vain kaksi vanhempaa.

Heteronormatiivisuus: Ajattelumalli, jossa heteroseksuaalisuus nähdään kaikkia muita suuntautumisia hyväksyttävämpänä, luonnollisempana ja parempana. Siihen kuuluu myös ajatus kahden erisukupuolta olevan aikuisen perustamasta ydinperheestä.

Juridinen vanhemmuus: Juridinen vanhemmuus muodostuu synnyttämisen, isyyden tunnustamisen tai avioliitossa vahvistetun isyyden tai adoptioprosessin kautta. Juridisella vanhemmalla on elatusvelvollisuus. Lapsella on perintöoikeus juridiseen vanhempaan.

Naisparin ydinperhe: Naispari jakaa lapsen tai lasten vanhemmuuden keskenään. Yleisin sateenkaariperhemuoto. Useimmiten molemmat vanhemmat ovat lapsen tai lasten juridisia vanhempia.

Miesparin ydinperhe: Miespari jakaa lapsen tai lasten vanhemmuuden keskenään. Harvinainen sateenkaariperhemuoto, miesparin on vaikea saada lasta adoptiomahdollisuuden puutteen vuoksi. Molemmat vanhemmat voivat toimia lapsen tai lasten juridisina vanhempina.

Polyamoria: Monisuhteisuus. Polyamorisisa suhteessa elävät voivat olla seksuaaliselta suuntautumiseltaan homoja, lesboja, bi-seksuaaleja tai heteroita. Osapuolet ovat yhteisymmärrykseen perustuvassa intiimissä, seksuaalisessa ja romanttisessa suhteessa, jossa on enemmän kuin kaksi osapuolta. Osapuolilla voi myös olla useampia rinnakkaisia rakkaus- ja seksisuhteita.

Polyperhe tai polyamorinen perhe: Perhe, jonka jäsenet elävät polyamorisisa suhteessa keskenään ja jakavat lapsen tai lasten vanhemmuuden.

Sateenkaariperhe: Lapsiperhe, perheellisistä suunnitteleva tai lasta odottava perhe, jossa vähintään toinen vanhempi kuuluu seksuaali- ja/tai sukupuoliyhteisyyteen. Perheessä voi olla useampia vanhempia kuin kaksi (kts. apilaperhe).

Sateenkaariuusperhe: Perhe, jonka yksi tai useampi lapsi on syntynyt ennen nykyisen perheen muodostumista. Yksi tai useampi jäsen kuuluu seksuaali- tai sukupuoliyhteisyyteen.

Seksuuaktiviteettit: Lesbot, homot ja bi-seksuaalit kuuluvat seksuaaliväheisyyteen. Henkilö tuntee emotionaalista tai eroottista vetovoimaa saman sukupuolen edustajiin.

Sosiaalinen vanhemmuus: Sosiaalinen vanhempi on perheeseen kuuluva aikuinen, joka ei ole lapsen juridinen eikä biologinen vanhempi, mutta on kuitenkin vanhemman asemassa.

Sukupuoliväheisyydet: Transihmiset, intersukupuoliset sekä muunsukupuoliset kuuluvat sukupuoliyhteisyyteen. Sukupuoliväheisyyden sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu eroaa joko aina tai joskus siitä sukupuolesta, joka heille on syntymähetkellä määritelty.

Transvanhemman/-vanhempien perhe: Yksi tai useampi vanhempi kuuluu sukupuoliyhteisyyteen.

Ystäväperhe: Lapsen tai lasten vanhemmuuden jakavat kaksi tai useampi ystävyysuhteessa olevaa ihmistä, esimerkiksi samassa yhteisössä yhdessä asuvat ihmiset tai heteronainen ja homomies.

Vanhemmuuden ja parisuhteen tukeminen

Sateenkaariperheiden arki on tasapainoilua ns. normaaliuuden ja erityislaatuisuuden välillä: elämä on melko perinteistä lapsiperheen arkea, mutta sateenkaariperheellisyys tuo eteen tarpeen tunnustaa perheen erilaisuutta. Sateenkaariperheen vanhempia kun ei aina tunnusteta vanhemmiksi ilman, että he itse tuovat asian aktiivisesti esiin.

Sateenkaariperheissä vanhemmuus koetaan ensisijaisesti ihmisuhteena, tunnetilana sekä tekemisenä. Toissijaisena ovat juridiset kysymykset ja geeniperimä.

Neuvolassa onkin tärkeää tunnistaa ja huomioida koko perhe. Perheiden kanssa keskustellaan avoimesti ja olettamisen sijaan kysytään asioista. Perheeltä on hyvä kysyä heidän käyttämää nimityksiä perheenjäsenistä ja kirjata ne ylös, jotta ne tulevat jatkossakin oikein käytetyiksi.

Konkreettisia toimia koko perheen huomioimiseen neuvolassa on tuolien varaaminen kaikille perheenjäsenille, heteronormatiivisten lomakkeiden soveltava käyttö, sekä sateenkaariperheille suunnattuihin oppaisiin tutustuminen ja niiden jakaminen perheille.

On tärkeää muistaa, että sateenkaariperheet kohtaavat arjessa samoja iloja ja suruja, arjen pulmia ja parisuhdeongelmia. Toisaan epäasianlaisen kohtelun ja leimautumisen pelossa sateenkaariperheet voivat kokea vaikeaksi pyytää apua. Tällöin perheen ja parisuhteen pulmista koitetaan selvittää keskenään, vaikka tilanteeseen olisi saatavilla apua. Sateenkaariperheiden tukemisessa ei tarvita erityistaitoja. Tärkeintä on rohkeus kuunnella, kysyä, tunnistaa tilanteet ja tarvittaessa tarjota apua.

Mahdollisen erityistilanteista johtuvan epävarmuuden pienentämiseksi on tärkeää että neuvolassa nostetaan aktiivisesti esiin perheen voimavarot. Perheenrakenteen ja sosiaalisen verkoston kartoittamisessa voidaan käyttää hyödyksi verkostokarttaa.

Tärkeä osa vanhemmuuden ja parisuhteen tukemista on myös palveluohjaus: sateenkaariperheiden vertaistuen piiriin (kts. Tuki palvelut s. 8) tai esimerkiksi perheneuvolaan tai muuhun vastaavaan tarpeen mukaan.

Moninaisuuden kohtaaminen		
Mitä?	Miksi?	Miten?
Tavoitteena mahdollistaa neuvolatyön periaatteiden, yksilöllisyyden, asiakaslähtöisyyden, yhteisöllisyyden, perhekeskkyyden ja vaimavara lähtöisyyden toteutuminen kaikkien asiakkaiden kanssa.		
Luottamuksen rakentaminen	Luottamus on toimivan asiakassuhteen perusta. Asiakas uskaltaa tuoda elämäntilanteensa ja mahdolliset pulmat esiin.	Kohdataan asiakas avoimesti ja kerrotaan asiakassuhteen luottamuksellisuudesta. Pidetään toiminta läpinäkyväksi, kerrotaan mitä tehdään ja miksi tehdään.
Ennako-oletusten tunnistamisesta moninaisuuden olettamiseen	Ihmiselle on luontaista tehdä oletuksia ja siten löytää tapa toimia erilaisissa tilanteissa. Väärät ennako-oletukset kuitenkin estävät moninaisuuden esille tulemistä ja rajoittavat myös asiakkaan oikeuksia. Moninaisuutta olettava tapa muokkaa ihmisen luontaisen ennako-oletusten tekemisen moninaisuutta huomioivaksi.	Oletetaan moninaisuutta tietoisesti. Asemoidutaan kohtamiseen niin, että jokainen ihminen on ainutlaatuinen. Muistutetaan itseä siitä, ettei voida tietää ennakolta toisen elämästä ja kokemuksista.
Kaapittamisen ongelma	Ei haluta kuulla asiakkaan kertomaa sateenkaari-identiteettistä vaan "pilottetaan" asia, koska se koetaan vaikeaksi kohdata.	Kuunnellaan ja keskustellaan avoimesti, kunnioitetaan asiakkaan oikeutta ja kokemusta. Kirjataan asiakassuhteesta oleelliset asiat ylös, jotta ne huomioitaisiin jatkossakin. Esim. sateenkaariin perheen vanhemmat ovat vanhempia, eivät "vanhempia" ja "ystävä".
Avoimet kysymykset	Välletään olettamista.	Avoimet kysymykset eivät sisällä oletuksia ja vastausaihteita. Esim. "Onko lapsen isä mukana lapsen elämässä?" vrt. "Ketä perheeseen kuuluu?"

Aktiivinen kuuntelu	Avointen kysymysten vastapainoksi tarvitaan aktiivista kuuntelua, jotta asiakkaan kertomaa tiivistetään oletuksiin. Avointen kysymysten ja aktiivisen kuuntelun avulla asiakkaan kohtaamisessa huomioidaan asiakkaan ainutlaatuisuus sekä kokemukset ja siten mahdollistetaan asiakaslähtöisyys.	Kuunnellaan asiakkaan kertomaa aktiivisesti, tiedostetaan omat oletukset ja reflektoidaan asiakkaan kertomaa. Varmistetaan että asiakkaan kertoma on ymmärretty oikein.
Tietämättömyyden hyväksyminen ns. "lyhytkoulutus"	Yhdessä muiden edellä esitettyjen kanssa varmistaa asiakaslähtöisyyttä ja moninaisuuden huomioimista.	Perusajatuksena on, ettei asiakkaasta tiedetä mitään mitä asiakas ei ole itse keronut. Myöskään ratkaisuja asiakkaan esiin tuomiin haasteisiin ei tiedetä, ennen kuin ratkaisut on yhdessä pohdittu. Annetaan asiakkaan olla asiantuntija omassa asioidissaan, työntekijän ollessa asiantuntija kuuntelussa ja ohjaamisessa.
Sisällyttävä kieli	Mahdollistetaan moninaisuuden esiin tuleminen, koskaan ei voida ennalta tietää mihin vähemmistöihin asiakas kuuluu – sisällyttävällä kielellä välletään rajaamista.	Käytetään kieltä joka on mahdollisimman sukupuolineutraalia ja moninaisuutta olettavaa. Hyödynnetään avoimia kysymyksiä. Annetaan asiakkaan tuoda esiin perhemuoto, perheenjäsenten nimitykset jne.
Ammatillinen reflektio	Huomioidaan etteivät kaikki omassa koulutuksessa saadut teoriat ja tiedot sovellu kaikkien asiakkaiden kanssa työskentelyyn. Välletään turhaa ja soveltumattoman tiedon käyttöä.	Tarkastellaan kriittisesti ammatillisen teorian kykyä huomioida moninaisuutta.

Seksuaalisuuden puheeksi ottaminen

Terveydenhoitajan tulisi ottaa seksuaalisuus puheeksi asiakkaan kanssa hänen terveydentilasta, sukupuolesta tai seksuaalisesta suuntautumisesta riippumatta. Seksuaalisuudesta puhuminen on ennen kaikkea luvan antamista keskustelulle ja kysymyksille, omien rajojen tiedostamista ja lisätiedon hankkimista. On tärkeää tiedostaa omat ennakkoluulot, asenteet, pelot, moraalikäsitteet ja tunteet, jotta ne eivät vaikuttaisi asiakastilanteeseen.

Sateenkaariperheiden kohdalla huomioidaan heidän moninaisuutensa seksuaalisuudesta puhuttaessa. Hyvän terveydenhoitajan ominaisuuksia ovat avoimuus ja hyväksyntä parisuhteiden erilaisuutta kohtaan. Terveydenhoitaja kunnioittaa parisuhteiden keskinäisiä sopimuksia, odotuksia, toiveita, käytäntöjä ja perinteitä. Asiakkaat kohdataan yksilöinä.

Seksuaalisuuden puheeksi ottaminen sateenkaariperheiden kanssa saattaa tuntua vaikealta oman mahdollisen tiedonpuutteen vuoksi. Tätä ei kuitenkaan tarvitse hävetä, vaan asiakkaalle voi tunnustaa rehellisesti omat vajavaisuudet tiedoissa. Ihanteellinen keskustelu on dialogista ja reflektivoavaa. On hyödyllistä kiinnittää huomiota omaan puhetapaansa. Heteronormatiivinen ja yhdyntäkeskeinen puhe ei palvele asiakkaita, joten pääpaino on asiakkaan kokemuksissa ja hallussa käsiteltä asiaa.

Sateenkaariperheiden oikeudet

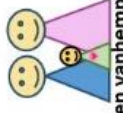
Sateenkaariperheiden moninaisuus näkyy myös byrokraattisten seikkojen moninaisuutena. Perheiden lasten sekä vanhempien asemaa on pyritty aktiivisesti parantamaan Setan ja Sateenkaariperheet ry:n tekemällä vaikuttamistyöllä.

Saavutuksia on tehty muun muassa hedelmöityshoitola-in, perheen sisäisen adoptioon, rekisteröidyn parisuhteen ja vuoden 2017 alusta voimaan astuvan tasa-arvoisen avioliittolain myötä.

Uudistusten myötä etenkin naisparien ydinperheiden asema on parantunut. Tulevaisuudessa vaikuttamistyötä halutaankin painottaa useamman kuin kahden vanhemman perheiden aseman sekä HBT- (homo-, bi-, trans-) perheiden aseman parantamiseksi.

Sateenkaariperheiden lasten edun takaamiseksi vanhemmuudesta, sekä vanhemmuuden velvollisuuksiin ja oikeuksiin liittyvistä asioista voidaan sopia **aiesopimuksessa**. Vanhemmat kirjoittavat aiesopimuksen yhteisten neuvottelujen perusteella yleensä ennen lapsen syntymää. Sopimus ei ole juridisesti toimeenpantavissa, mutta se toimii muistutuksena vanhempien yhteisestä tahdosta mahdollisten kriisitilanteiden varalta. Sopimuksessa voidaan pohtia toimintamalleja esimerkiksi parisuhteen päättymisen tai kuolemantapauksen varalta. Aiesopimuksesta hyötyvät etenkin useamman kuin kahden vanhemman perheet. Miehelt sopivat aiesopimuksen useammin, sillä suurempi osa miehistä asuu eri kotitaloudessa kuin lapsi, jonka huoltoon ja kasvattamiseen he osallistuvat.

Lapsi ei peri biologisen vanhempansa rekisteröityä puolisoa, ellei siitä ole erikseen **testamentilla** määrätty.

Sateenkaariperheet	Etuudet
Sosiaalinen vanhempi Lapsella ei ole tapaamisoikeutta suhteessa sosiaaliseen vanhempaan eikä sosiaalisella vanhemmalla ole elatusvelvollisuutta Perheen sisäisellä adoptiolla juridiseksi vanhemmaksi Adoption tarkinta-aika on kahdeksan viikkoa lapsen syntymästä, mutta siitä voidaan poiketa, jos puoliso adoptoi biologisen vanhemman lapsen ja lapsi on saanut alkunsa rekisteröidyn parisuhteen aikana annetun hedelmöityshoidon tuloksena Juridisella vanhemmalla on elatusvelvollisuus ja lapsella perintöoikeus suhteessa vanhempaan	Äitiys- ja isyysvapaaat määräytyvät syntymisen, juridisen vanhemmuuden ja sukupuolen perusteella Oikeus isyysvapaaaseen, kun isä asuu yhdessä sekä äidin että lapsen kanssa Rekisteröidyssä parisuhteessa asuvilla on oikeus isyysrahaan sukupuolesta riippumatta Vanhempainvapaita voivat käyttää lapsen kanssa samassa kotitaloudessa asuvat biologiset-, adoptio- ja rekisteröidyssä parisuhteessa elävät vanhemmat Vanhempainrahaa voivat saada parisuhteensa rekisteröineet, vanhempainrahan edellytyksenä on avio- tai avoliitto lapsen äidin kanssa Hoitoraha ei ole sidoksissa juridiseen vanhemmuuteen Lapsella voi olla oikeus elatustukeen, jos lapsen isyyttä ei ole vahvistettu. Miesparin lapselle ei voida myöntää elatustukea samalla perusteella

Lisätietoa löydät oikeusministeriön ja Kelan verkkosivuilta, osoitteista www.finlex.fi ja www.kela.fi

Järjestöt

Sateenkaariperheet ry

Sateenkaariperheet ry on perustettu ajamaan sateenkaariperheiden oikeuksia ja etuja, tuottamaan ja välittämään tietoa sateenkaariperheistä, toimimaan sateenkaariperheiden kontaktifoorumina ja tukiryhmänä sekä kehittämään palveluja sateenkaariperheille suotuisammaksi.

Sateenkaariperheet ry järjestää koulutuksia ammattilaisille, opiskelijoille ja perheille. Äitysnuvoloiden perhevalmennusten lisäksi sateenkaariperheillä on mahdollisuus osallistua Sateenkaariperheet ry:n järjestämille perhevalmennuksille, joita on pääasiassa Helsingissä.

Sateenkaariperheet ry:n nettisivuilta löytyy paljon julkaisuja ja materiaalia sateenkaariperheistä ja perheiden moninaisuudesta. Sateenkaariperheet ry järjestää vertaistointia, tapahtumia sekä tukipalveluja. Järjestö on myös mukana perhepalveluiden kehittämisessä ja vaikuttaa monin eri tavoin perhepoliittiseen päätöksentekoon. Sateenkaariperheet ry:llä on kotimaisia ja kansainvälisiä kumppaneita, joiden kanssa se tekee yhteistyötä. Sateenkaariperheet ry on Setan jäsenjärjestö.

Seksuaalinen tasa-arvoisuus ry (Seta)

Valtakunnallinen ihmisoikeusjärjestö Seta on perustettu vuonna 1974. Seta tavoittelee ihmisten yhdenvertaisuutta, jotta jokainen voisi elää hyvää elämää *seksuaalisesta suuntautumisesta, sukupuolen ilmaisusta tai sukupuoli-identiteetistä* riippumatta. Jokaisella on oikeus määrittellä itsensä, perheensä ja ihmissuhteensa – *tai olla määrittelemättä*. Setan tavoitteena on lisätä solidaarisuutta ja yhdenvertaisuutta

ihmisten etnisiä, kulttuurisia, uskonnollisia ja poliittisia näkemyksistä sekä ihmisten sairauksista tai vammaisuudesta riippumatta. Seta pyrkii vahvistamaan ihmisten tietoja ja taitoja niin, että jokaisella on mahdollista vaikuttaa yhdenvertaisuuden puolesta omassa elinympäristössään.

Ihmisoikeustyön lisäksi Seta tekee koulutustoimintaa ja nuorisotyötä. Setalla on hallitus, johon kuuluu puheenjohtaja, kaksi varapuheenjohtajaa sekä viisi jäsentä ja kaksi varajäsentä. Hallitus toimii kaksi vuotta kerrallaan. Seta laatii vuosittain toimintasuunnitelman sekä heillä on poliittinen strategia vuosille 2014–2017, jotta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt saisivat enemmän jansijaa yhteiskunnassamme. Setan toimintaa rahoittaa Raha-automaattiyhdistys, opetusministeriö, kunnat sekä heidän oma varainhankinta.

Setalla on 24 jäsenjärjestöä ympäri Suomen. Osa jäsenjärjestöistä on valtakunnallisia, tietynlaiseen teemaan keskittyviä. Näitä jäsenjärjestöjä ovat esimerkiksi Sateenkaariperheet ry ja Mummolaakso ry. Setalla on myös **erikoisyksikkö Transtukipiste**, joka on tarkoitettu kaiken ikäisille sukupuolivähemmistöön kuuluville, sukupuoltaan pohtiville tai heidän läheisilleen. Transtukipiste toteuttaa yksilöllistä, tarvelähtöistä sosiaalityötä puhelimitse, tapaamisin, sähköpostitse tai Skypessä. Transtukipisteen palvelut ovat ilmaisia. Heiltä löytyy vilkasta ryhmätoimintaa, joka on toiminnallista tai keskustelevaa. Ryhmätoimintaa vetää joko ammattilainen tai vapaaehtoinen riippuen ryhmän teemasta. Transtukipisteessä työskentelee johtava sosiaalityöntekijä, sosiaalipsykologi ja yhteisötyöntekijä.

Tukipalvelut

Sateenkaariperheet ry:n neuvontapalvelu

Tarjoaa apua mieltä askarruttaviin asioihin, esimerkiksi tietoa perheen perustamisesta, apua erilaisiin haasteisiin perheestä ja sukulaisista viranomaisista-hoihin, tietoa KELASTA sekä hedelmöitysklinikoista.

Puhelin: 050 321 0048

Soittoajat tiistaisin klo 12- 13 ja torstaisin klo 9-10.

Sähköposti: info@sateenkaariperheet.fi

Chat: Väestöliiton Perheikkaa – sivustolla (www.perheikka.fi) ”Kysy sateenkaariperheasiiantuntijalta” -chat kerran kuussa klo 12–13:30.

Setan Transtukipiste:

Tarjoaa neuvontaa ja tukea kaikille, joita sukupuolen moninaisuus pohdituttaa, koskipa asia itseä tai läheistä. Palvelu soveltuu myös ammattilaisille, jotka voivat kohdata työssään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä ja tarvitsevat neuvoja. Transtukipiste tarjoaa mahdollisuuden myös henkilökohtaisiin tapaamisiin työntekijän kanssa sekä järjestää erilaisia ryhmätöitä. Työntekijän tapaaminen tapahtuu ajanvarauksella alla olevista numeroista soittoaikoina. Ryhmätöinnasta enemmän tietoa Transtukipisteen verkkosivuilla.

Puhelin:

Johtava sosiaalityöntekijä

p. 050 913 3278

Soittoaika tiistaisin klo 14-16.

Sosiaalipsykologi

p. 050 303 1522

Soittoaika keskiviikkoisin klo 14-16.

Sähköposti: maarit.huuska@seta.fi tai eeppu.autere@seta.fi

Nuorten Skype-päivystys:

Skype-kontakti Eepu Transtukipiste, päivystysajat Transtukipisteen verkkosivuilla: www.transtukipiste.fi/skypepaivystys

Valtakunnallinen tuki- ja neuvontapalvelu Sinuiksi:

Avoin kenelle tahansa, jota seksuaalinen suuntautuminen tai sukupuolen moninaisuus miettyttää niin omakohtaisesti kuin läheisen kokemusten kautta. Neuvontatyöntekijät vastaavat puhelimeen ja kirjallisiin kysymyksiin päivystysaikoina.

Puhelin: 044 300 2355

Soittoajat maanantaisin ja torstaisin klo 19–21.

Sähköposti: neuvontapalvelu@sinuiksi.fi

Setan jäsenjärjestöt ympäri Suomen tarjoavat erilaisia tukipalveluja ja -ryhmiä, tarkemmat tiedot Setan verkkosivuilla!

Oppaita

Opas Sateenkaariperheen lapselle

Sateenkaariperheen ero-opas

Sateenkaaren tällä puolen – opas sateenkaariperheen

läheiselle

10 askelta sateenkaariperheen kohtaamiseen – opas lasten ja perheiden kanssa työskenteleville

Sateenkaariperheet päivähoidossa ja koulussa: Opas kasvatus- ja hoitoalan ammattilaisille

Minustakin tulee äiti – synnyttämättä äidiksi; opas sosiaalilaiselle äidille

Oppaat löytyvät Sateenkaariperheet ry:n internetsivuilta, josta ne ovat ladattavissa pdf-muodossa sekä tilattavissa maksuttomasti.

Vinkki! Lisätietoa ja -materiaalia löydät Sateenkaariperheet

ry:n ja Setan verkkosivuilta osoitteista

www.sateenkaariperheet.fi ja seta.fi !

Kirjallisuutta

Aarnio, K. 2014. *Sateenkaariperheiden lasten vahvuudet ja haavoittuvuudet – kirjallisuuskatsaus. Väestöliiton Väestötutkimuslaitoksen työpaperi 2014 (6).*

Jämsä, J. (toim.) 2008. *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi, käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. Jyväskylä: PS-kustannus.*

Kuosmanen, P. & Jämsä, J. (toim.) 2007. *Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja kouluissa. SEIS- Suomi eteenpäin ilman syrjintää –julkaisu, Työministeriö. Helsinki: Edita Prima Oy.*

Rintamäki, M., Autio, H-L, Riihiluoma, K. & Suvanne, L. (toim.). 2015. *Sateenkaaren alla, kertomuksia perheistä.* Atena Kustannus Oy.

